

Niv. 27
Nevez amzer 1943

SAV

Niv. 27

Nevez amzer 1943

TAOLENN

	Pajenn
D'al lennerien, gant H. ar Sperneier	3
Notennoù diwar benn eur pou eus ar broiou- krec'h : Pou Gwenngen (<i>Pagus Vindocinensis</i>), gant Meven Mordiern	4
Kalon an oan, gant Y. Drezen	23
Krenn-lavariou, dastumet gant Y. Vriant	28
Eñvorennoù Yaouankiz, gant Taldir	29
Kador-dabutal	44
Salaun Ar Foll, gant Tangi Malmanche	52
Divinadellou koz	58
Anoioù-Lec'hiou Breiz-Uhel, gant Th. Jeusset	59
Fentigellou	68
Pajenn ar Yez, gant F. Falc'hun	70
Burzud Sant Tu-Pe-Du, gant Yeun ar Go	80
Keleier	92
Geriou Kroaz	95

D'AL LENNERIEN

Gant gwir abeg eo tuet ar vrezonegerien desket da en em gaout, o veza ma ouzont skriva reiz ar brezoneg.

Da ziwall o deus koulskoude da zisprizout evit se ar vrezonegerien amzesk pe zizesk a zo anezo ar pep brasa eus ar boblañs.

N'eo ket en eur chom e goudor eur manati eo deuet ar venec'h da ober anaoudegez gant ar gristenien, met o vont betek enno, ouz o selaou hag o komz d'ezo.

Heñvel evit ar vrezonegerien. Rak, da genta, er bobl dizesk war he yez. emañ o c'horri dañvez' an dud a gaso diwezatoc'h ar brezoneg war raok. D'an eil, n'eo ket en eur zisprizout an dud an hini eo e teuer a-benn da gaout levezon warno. Erfin, ar re zesket a o deus bepred eun dra bennak da zeski gant ar re na ouzont ket skriva met a gomz bemdeiz brezoneg, gant gerioù gallek treuzwisket alies siouaz, hogen gant troioù-lavar c'houek ha beo, hag a-wechou zoken gant gerioù kaer peuz-dianav d'ar re zesket.

Eun tammig izelegez a galon a lakafe ar re ouiziek (hag ivez ar re a soñj d'ezo ez int gouiziek) war an hent da greski c'hoaz o gouiziegez hag a stardfe an ereou etre dalc'hidi ar brezoneg.

H. AR SPERNEIER.

NOTENNOU DIWAR BENN EUR POU EUS AR BROIOU-KRECH' H : POU GWENNGEN (*Pagus Vindocinensis*)

Er pou-se eo e voe ganet va zad, e miz Here 1818. Dastumer tellou e Pruneg (*Prunay*) e oa e dad (1) hag e vamm a oa merc'h d'eur gounideg-douar eus Sanier (*Sasnières*), diou voure'h war wrimenn Koad-meur Pruneg, diouz tu ar savheol, etrezo nemet eun daou gilometr ad hanter a hent. War-hed pemzek kilometr tost da vat er biz da Bruneg, war stêr Loez

(1) Per ar Rouz, mab da Loez ha da Franseza Penotte, ganet e Villechauve e 1775 (miz Eost). « Aet da soudard en trede bataillon departamant Loer ha Cher, d'an 3ved a Vandemier, Bloaz 1^a. Tremenet d'ar 46^e rejimant troadegiez al linenn, d'ar 1^a a Vrumer, Bloaz 5. Anvet da gorporal, d'ar 16ved a Nivoz, Bloaz 7. Da serjant, d'ar 1^a a Bluvioz, Bloaz 8. Da ezel er Strollad-enor, d'ar 1^a a viz Du 1807. Da is-letanant, d'an 9ved a viz Genver 1809. Da letanant, d'ar 7ved a viz Here 1810. — Bloaveziadou-brezel : Brezeliadou ar c'henta, an eilvet, an trivet, ar pevare, ar pempvet, ar c'houec'hvet, ar seizvet, an eizvet hag an navet bloavez en armeadou ar Roen, ar Mozel, an Hanternoz, ar Vande, an Helvetia hag an Danao. Kamp Boulogn, Bloaz 12 ha 13. Arme vras an Alamagn, h.a., 1806, 1807, 1808 ha 1809. En armeadou ar Spagn hag ar Portugal, Bloaz 1810 ha 1811. — Gloaziu : Gloazet gant tri zenn-fuzul : ar c'henta en emgannig Stokach, Bloaz 7, en e vorzed gleiz ; an eil en emgann Eylau, ar 7ved a viz C'houevrer 1807, en hevelep morzed ; an trived e krogad Lomitten, ar 5ved a viz Mezeven 1807, en e vrec'h kleiz. — Krennad ar servijou hag ar brezelioù : Servij gwirion d'an

(pe Loer, *le Loir* e galleg) (2), eman kêr Wenngen, lec'h ma reas va zad e studiou er c'holach bet savet e 1618 gant Sezar a Wenngen (*Collegium Caesareo-Vindocinense*). D'ar mare m'edo va zad war e studiou (3), e oa aet ar c'holach-se da gelenndi-prevez dalc'het gant an aotrou Maréchal. Al lise eo breman.

20ved a viz Here 1811 : 18 vloaz 11 miz 27 deiz. Brezelioù : 18. Bloaz 14 (a dalv daou) : 1. Advloaziu : 13. Peurbollad ar servijou : 50 vloaz 11 miz 27 deiz ». (Laket amañ e brezoneg diwar galleg eun teul da anioù warnan : « Kevrenn-renerez ar Brezel. Arme, 16vet rannvroad an armeou. 46^e rejimant troadegiez al linenn. Skrid-enoradur diwar-benn kinnig evit ar gopr-retred an aotrou Ar Rouz, Per..., letanant en eilvet kompagnunez ar pevare bataillon eus an uheloc'h-anvet rejimant... Arras, 20ved a viz Here 1811 ». An abeg m'eo diazezet warnan ar goulenn eus ar gopr-retred a zo displeget evel-hen war an teul-se : « Ar c'henta tenn-fuzul, dre skei e kevrenn diadrenv hag izela ar vrec'h kleiz, a zo bet gwatalet gantan ar gignenn drifennek ha diazezet da heul lusk ar vrec'h war astenn. Gant an daou denn-fuzul-all o skei e kevrenn diavaez ar vorzed gleiz, ez eo bet gwatalet lienenn-doagenn ar fasialata. A zo krog ennan, ouspenn, gloaziu-remm dalc'hus-meurbet a ra o reuz dreist-holl en izili gloazet. Nebeut a wellaenn en deus tennet eus an ober gant an dourioù melar. An eitek brezel graet gant an ofiser-man o deus peurzismantret e yec'hed, dreist-holl an hini diweza er Portugal ». Anvet da zegemerer-gwirioù e Pruneg, e timezas Per ar Rouz gant Rozalia Pinaudier, hag en devoe diouti pemp bugel : Hortansia-Rozalia (marvet e Pruneg e 1826) ; Charlez-Fulup-Adolf (marvet e Pruneg e 1829) ; Herried-Selina (marvet e Ti Gwengalon Wenngen e 1896) ; Herri-Alfred (marvet e Pariz e 1897) ; Per-Leonard-Amede (marvet e-harz San-Fransisko, en Alameda, Kalifornia, e 1896). Kollet gantan e bried e 1826, ec'h addimezas Per ar Rouz, ha daou vab-all en deus bet eus an eil-dimezi-se, Gustav hag Oskar, a vevas pell a-walc'h an eil hag egile. Mervel a reas Per ar Rouz e Pruneg d'an 13ved a viz Here 1832. Bez' ez oa anezan eun den mentet-uhel ha krenv, war a glevis digant va zad.

(2) An ano hen-amzerel *Ledos*, *Ledus* (stumm latinael), dre e hir, a vije deuet da vrezoneg * *Loez*. *Vindocinum*, ano hengeltiek ar penna kêr savet war glannoù ar stêr-se, aet da *Vendôme* e galleg, a vije deuet da vrezoneg * *Gwenngen*.

(3) E studiou kenta a reas e ti person Pruneg, eun den mat eus ar gwella. Da genskoliad d'ezan er personi edo eur paotrig-all, e ano Vadecourt, a yeas diwezatoe'h da guzulier el lez-varn,

Pruneg, Sanier ha Gwenggen a zo, kouls lavarout, war harzou bro-Velez (*la Beauce*) (4) eman a-led ar c'hompezennou bras anezi en tu diouz ar reter d'ezo. A-walc'h eo ober eur sell ouz an taolennou-douaroniez savet gant Strollad-meur an Ofiserien evit anaout, diouz dishenvelded an taolennadur, an dishenvelded a zo e natur ha stumm an diou vro, bro-Velez ha pou-Gwenggen. Diouz tu ar reter, kartenn bro-Velez a zo manet gwenn tachadou bras ha stank anezi gant rouez eo an annezlec'hioù a oa da skeudenni enni. Diouz tu ar c'hornog eman duet-holl en enep pou-Gwenggen gant paot e vez ar bodadou-tiezh drezan.

*
* * *

Eur pou eus keoded (*civitas*) ar Garnuted e oa pou-Gwenggen er I^a kantved kent H. S. (5). E gre Merowingiz e oa anezan eun darn eus rouantelezh Orleans. En X^{vet} kantved e oa aet da gontelezh, peder baroniezh enni : Lavardin, Montoar, Ponse, Kourtira,

hag a vanas e vignon keit ha ma vevas. Da genskolidi e Kolach Gwenggen en deus bet va zad Emil Chautard ha Faton, aet da vedisined o daou. Testeniou-studi ha brewou-kelenner va zad a lennan warno an amzeriadou-man : Bachelour el liziri (Akademia Orleans), d'ar 25^e a viz Gwengolo 1838. Bachelour er skiantou a naturoniezh (Akademia Pariz), d'an 20^{ved} a viz Gwengolo 1839. Doktor e medisinez d'ar 27^e a viz Genver 1851. An testeni a ouested d'an doktorelezh a zo bet aotreet gant Mistri-gelennerien Skol Veur Medisinez Pariz.

(4) Ar galianeg *Belisa*, aet da c'hallez *Beauce*, a vije deuet da vrezoneg * *Belez*.

(5) Kêr-benn ar Garnuted, anvet *Autricum* (stumm latinaet), a voe anvet *Karnutis* e dibenn an Hen-amzer. Ac'hano ar galleg *Chartres* « Chartrez ». * *Karnod* e vije e brezoneg-breman. *Autura*, aet da *Eure* e galleg, hag *Autricum*, a vije deuet da veza, gwirhenvel a-walc'h, * *Udour*, * *Udor* pe * *Uder*, hag * *Udreg*, diouz m'am eus klevet gant an den gouiziezh Per ar Rous, mestr-kelenner war ar c'heltieg e Skol-veur Roazon.

E 1484 e voe savet ar gontelezh-se da barelezh, hag e 1515 da zugelezh. Eus ar c'hantvedoù ma oa e dalc'h ar Garnuted, e chom meur a gounaënn. Bez' edo, er Grenn-amzer, e moger-dro kêr Wenggen, eun nor anvet « ar Porz chartrezek » (*la Porte chartraine*), hag ar vaezkêr a-led en daou du d'an hent emaez an nor-se a veze graet hag a vez graet hizio c'hoaz anezi « ar Fabourz chartrezek » (*le Faubourg chartrain*). Henvel e oa e Bleaz (*Blois* diouz doare-skriva ar c'hallegerien, nemet distaga a reont *Bloa*) a oa ivez eur pou eus ar Garnuted. Enô ivez e oa eur Porz chartrezek hag eur Fabourz chartrezek.

Eur fabourz-all eus kêr Wenggen, hennez war glann gleiz ar stêr (war ar c'hlan dehou eman ar Fabourz chartrezek) a zo anvet Fabourz sant Bienheurez, pe ez verr sant Bié. Kounaet eo dre an ano-se eul lean digenvez eus ar IV^{vet} kantved, a oa deuet eus bro-Naoned da chom en eur vougeol « drouizek » (pe lavaret drouizek) ouz tor ar « Menez » (*la Montagne*, gouez da Wenggeniz), da lavarout eo an dorgenn uhel a sav war glann gleiz stêr Loeh (6). Eun iliz, bet savet war e vez en X^{vet} pe en XI^{vet} kantved, a zo hizio kouezet en he foull. Eur pont war ar stêr, Pont sant Bié, a zalc'h ano ar sant.

Estr eget Gallaoued eus a Vreiz-Uhel, Brezoned ouspenn a zo deuet da ober o annez e bro-Wenggen. Gant unan eus kosa tiadou noblans ar vro ez eus eun ano a ouenn vrezonek : *de Mallon*. Gwelout J. Loth, *Les noms des saints bretons*, war *Rev. celt.* 1908, 1909. En unan eus ilizoù kêr, iliz ar Vadalen, e weler eur werenn veur livet skeudennet enni Jalm de Mallon hag e vibien, an itron de Mallon hag he femp

(6) Dismantrou eur c'hastell krenv eus ar Grenn-amzer a weler war lein ar « Menez »-se. Araozan e oa en e lec'h moarvat *dunon* ar Gelted koz, an « din » evel ma lavare ar Brezoned kent, an *oppidum* hervez ger an hendraourien roman.

merc'h (laketaer bloaz 1523). E gaou marteze e lavar an « e weler ». « 'E weled kent ar brezel-man » a vefe gwiroc'h marteze. Rak, war am eus klevet, ez eus bet kalz a freuz hag a zismantr e kêr Wenngen gant emgannou an hanv 1940. Kent an emgannou-se e oa e Gwenngen ilizou kaer : iliz sant Marzin, iliz ar Vadalen, iliz an Dreinded, an hini gaera...

War-hed 16 kilometrad diouz Gwenngen er reter-gevred, er gevrenn-se eus bro-Velez a-led etre kêr Wenngen ha kêr Vleaz, ez eus eur vourc'h, d'ez eun ano brezonek-rik, *Conan* « Konan », hag, e-kichen ar vourc'h, eur vilin anvet *le Moulin de Conan* « Milin Gonan ». Eur vourc'h-all nepell diouz hounnez a zo ganti eun ano hag a zo hen ivez marteze brezonek : *Rhodon* (nemet touellus e c'hell beza ar stumm-se). Paot eo bet ar Vrezoned e kêr Vleaz d'ar mare m'edo an Dukez Anna, aet da rouanez Bro-C'hall, o veva er gêr-se.

Bez ' ez eus bet e bro-Wenngen hag er gevrenn a vro-Velez stok outi diavaezourien deuet eus a belloc'h c'hoaz eget ar Vrezoned. Eur vourc'h, war-hed 6 kilometrad er biz-reter da Gonan, a zo hec'h ano *Sermaise*, hag an ano-se a laka diarvar eo bet savet ar vourc'h gant Sarmated da vare divrôadegou bras ar V^{vet} kantved. E bro-Wenngen ez eo bet kavet ouspenn aremennoù kaokazek-anat a laker an oberidigez anezo war Alaned deuet da ober o annez er vro etro an hevelep koulz Norz-iranegerien e oa ar Sarmated hag an Alaned, da lavarout eo e oa ganto yezou kar-nes d'ar perseg (7).

(7) Sarmated hag Alaned a oa etro derou an oadvez kristen poblou brezelgar ha gallodus, enno marc'heien a viliadou, a veve war ar geotegi meur a-led en hanternoz d'ar mor Du, d'ar mor Kaspiat ha da lenn veur Aral. Perc'henna ar vro-se o doa graet diwar goust iranegerien-all a veve enni en o raog (ar re anvet Skuthed gant ar C'hresianed, *Askuzai* gant Assiriz, ha *Saka Taradraya* « Saked tremor » gant ar Bersed). Divrôa

*
* *

Daoust d'an dizurz ha d'ar reveulzi degaset gant argadadegou ar Varbared ha d'an darnaoui-douarou-ar-vro kaset en-dro gant ar c'hladdalc'helez o kreski, o deus miret pell a-walc'h diskennidi romanekaet ar

ae'hano a rejont er V^{vet} kantved ha mont da veva a-skign e Kornog-Europa. An Osseted (225.000 den), o veva breman war aradennad ar C'haokaz, endro da ode vrudet Darial ha da verez Kazbek, a zo diwar Alaned manet war-lerc'h e steppennou stêriou Kouban ha Terek, hag en em repuetaer menezioù etre an IX^{vet} hag ar XIV^{vet} kantved ; Arzur Byhan, *La civilisation caucasienne*, 1936, pp. 202-26. War istor ar steppennou kent ar berc'hennidigez anezo gant an Durked hag ar Vongoled, lenn R. Grousset, *L'Empire des Steppes*, 1941, pp. 30-124. Bras eo bet ar perz kemeret gant iranegerien ar steppennou, Skuthed, Saked, Sarmated, Alaned, en istor al leda-sevenadurez. Diganto eo o deus desket an Durked, ar Vongoled, ar Vandchoued ha Sinaiz al labour kouevr, arem ha houarn, ar marc'hegez, an ober gant ar stleug (dianav da boblou Europa en Hen-amzer, d'ar varc'heien anezo zoken evel m'edo ar Gelted), an ober gant ar bragou. I a zo bet, e-kenver kenwerz, ar genta hanterourien etre ar C'hornog hag ar Reter-Pella. Drezo kirri, armou, kavadennoù ar C'hornog o deus tizet bro-Sina, hag eostou bro-Sina diouz o zu, ar sidan pe seiz er renk kenta anezo, a zo bet degaset d'ar C'hornog. Pennadoù talvoudus-kenan diwar-benn poblou, arz ha sevenadur ar steppennou kent argadadegou ar velenngroc'heneien, a vo kavet war an dastumad bras *Eurasia Septentrionalis Antiqua*, 12 levrenn, Helsinki (Helsingfors), 1925-1938. — Ar stleug, dre rei d'ar marc'heg eur stabilled vras war gein e loen e-pad an emgannou, a zo bet eur gavadenn a bouez bras e-kenver brezelerezh, Komandant Lefebvre des Noëttes, *La force animale à travers les âges*, 1924 ; *Pattelage et le cheval de selle à travers les âges*, 1 levrennad-danevell hag 1 levrennad-skeudennou, 1931 ; Arendt, *Sur l'apparition de l'étrier chez les Scythes*, war *Eurasia Sept. Ant.* IX, 1934, p. 208 ; Yetts, *The horse, a factor in early Chinese history*, id. p. 231. — A-zivout an aremennoù kaokazek kavet e bro-Wenngen, Franchet, *Une colonie scytho-alaine en Orléanais au Ve siècle : les bronzes caucasiens du Vendômois*, war *Rev. scientifique*, 8^{vet} hag 22e a C'houevrer 1930. Notennou-all a zo bet tennet ganen eus levrig Rigollot ha Saint-Martin, izili e Kevredad henoniezh bro-Wenngen, *Vendôme et les bords du Loir, simples notes historiques et archéologiques*, Gwenngen, 1882.

Garnuted o skiant a bobl ha skiant o bevennou, an harzou a ziforc'he o bro diouz ar broiou-all tro-wardro. Kement-se a zo lakaet anat gant an annezle-c'hiou anvet *Pontchartrain* « Pont chartrezek » (*Pons Carnotensis*) a sav el lec'hiou end-eeun ma 'z aed ermaez eus o bro evit tremen war douar ar brôadou-all dre dreiza eur waz a verke an harzou. Lenn war se pennadou Kamilh Jullian, *De Pontchartrain à Icoranda sur les routes romaines*, war *Rev. des Et. anc.* 1921, pp. 213-8, ha Florance, *Les Ponts Chartrains et les mottes féodales en Loir-et-Cher*, id. 1922, pp. 145-8. Ken anataüs-all eo ar pemp kumunenn anvet *Bazoche*, *Bazoches*. Hennez eo ar stumm gwisket e galleg ar vro chartrezat gant al latin *basilica*, *basilicae*. An ano-se a veze laket e Galia, en oadvez kelt-ha-roman, da diez bras a dalveze da diez-eskemm ha da entrepouezou evit ar varc'hadourez. War an hentou bras e vezent savet, er marc'hallec'hiou war an harzou etre diou vrôad (tiez-kustum a veze ouspenn el lec'hiou-se evit paea ar gwiriou-treiz). Hogen ar pemp *Bazoche(s)* eus ar vro chartrezat a zo el lec'hiou end-eeun ma tremene gwechall harzou keoded ar Garnuted hag harzou keoded Orleans, houman eun diframmadur eus keoded ar Garnuted (Soyer, *Les Basilicae de la Civitas Carnutum et de la Civitas Aurelianorum*, war *Rev. des Et. anc.* 1921, pp. 219-20.

*
* *

Holl vro ar Garnuted a zo bet da genta dindan koadou bras-bras, hag er c'hoadou-se eo e oa an nevedenn-veur e veze sellet outi gant an holl evel o verka kreizenn sakr Galia.

Lec'h m'eman breman Koad-meur Orleans e oa moarvat an nevedenn greiz-se, marteze e Chassy, departamant al Loaregen (*le Loiret*), kammskrivet

Chassis war an taolennou-douaroniez. Chassy a c'houlenn en e ziagent eur furm hen-amzerel *Kassiciacus*. Kenveria *Cassiciate*, ano-lec'h engravet war sichenn delwenn arem ar marc'h-doue Rudiobos. An hevelep ano eo marteze, dinaouet, a-hervez, eus **kassika*, aet da gembraeg *caseg*, da gerneveg *cassec*, da vrezoneg *kazeg*. Evit an dibenn-ger *ate*, kenveria an anoieu-lec'hiou iwerzonek *Corcaidh* (= **Korkate*) « place of oats », *Mucaidh* (= **Mokkate*) « place of pigs », h.a., *Rev. celt.* 1922, p. 164. *Kassika* o veza eun ano a laked d'eur marc'h a briz uhel, e c'hell beza bet al lec'h anvet dioutan pe eul lec'h evit ar c'hezeg-servich, pe eul lec'h-adkezeka evit an arme, pe zoken eur santual pe neved (*nemeton*) e-lec'h ma veze kehelet ar Marc'h (8).

Ar c'hoad-meur anvet *Belisa* « Belez » gant ar C'halianed en o yez hengeltiek (aet eo da c'halleg *Beauce*) a zo bet difraostet darnou bras anezan (en e gevrenn greisteiz dreist-holl, e-lec'h m'eman an anoieu-lec'hiou-anezet a ouenn c'halianromanek : *Toury*, *Artenay*, *Patay*, *Chevilly*...) er I^e hag en II^{vet} kantved goude H. S. (9). An darnou-all a zo bet digrannet er Grenn-amzer hepken. Hizio c'hoaz eman

(8) J. Loth, *L'Omphalos chez les Celtes*, war *Rev. des Et. anc.* 1915 p. 194 et seq. ; Soyer, *Le temple du dieu gaulois Rudiobus à Cassiciate : identification de cette localité*, war *Bull. de la Soc. de Géogr.* 1920 ; mouladur distag, 1921 ; Kamilh Jullian, *Cur. Cassiciate : l'Ombilic celtique*, war *Rev. des Et. anc.* 1921, p. 336 ; J. Loth, *Fanum et Simulacrum : Minihi breton et Nemet irlandais*, war *Rev. archéol.* 1924, II, pp. 49-63 ; *Le dieu gaulois Rudiobos, Rudianos*, id. 1925, II, pp. 210-27. — *Loaregen, Ligericinus* an ano hen-amzerel, *Rev. celt.* 1897, p. 368. Evit an dibenn-ger, kenveria geriou gwenedek evel *bouza-regennek* « hanter-vouzar » (ar stumm brezonek reiz eo a zeu aman ganen).

(9) A. Dauzat, *Les noms de lieux*, 1926, p. 135 ; Kamilh Jullian, *Histoire de la Gaule*, an diweza levrennou anezi. — Diwar-benn koadou-meur Galia, labour Maury, ha d'ezan beza koz, kosaet, goulerc'hiet ha diglok, a zo da lenn breman c'hoaz :

kevrennou eus bro-Velez dindan koad : Koad-meur Marchnoar (*Marchenoir*), anvet *Sylva Longa* e dihel-lou ar Grenn-amzer.

Bro-Wenngen, hi, a zo manet koadek betek diwez-at er Grenn-amzer. An uhelennou er c'hreisteiz da stêr Loez a oa dindan Koad-meur Gwasten (*Sylva Vastina*, e galleg *Gastine, la Gâtine*) a rae an diforc'h etre bro ar Garnuted ha bro an Duroned (10). Ac'hano moarvat an ano-lec'h *Ikoranda, Igoranda*, aet hizio da c'halleg *Ingrande*, a gaved er C'hoad-se ; an ano-se, paot meurbet e Galia, a gaver hepken war an harzou etre diou boblad ; an eil gevrenn anezan, *randa*, deuet da *rann* e brezoneg, a zo aet da *rande* e galleg, hag a vez graet e departamantou-zo eus krugellou mein ha douar a dalv da vonnou etre ar parrezioù. Koad-meur Pruneg (*la Forêt de Prunay*), en tu diouz ar reter da vourc'h Sant-Marzin ar C'hoadou (*Saint-Martin des Bois*), Koadou Gwasten (*Les Bois de Gâtines*) en tu diouz ar c'hornog d'ar vourc'h-se a zo aspadennou eus ar *Sylva Vastina*. War wrimenn reterel ar c'hoadou se ez eus diou stank anvet dioustank Gwasten (*les Etangs de Gâtines*).

An uhelennou en hanternoz da stêr Loez a oa dindan ar C'hoad-meur perzek (*Sylva Pertica, Saltus Perticus*) (11), en em astenne ac'hano betek glannou

Les Forêts de la France dans l'Antiquité et au Moyen-Age, 1860 (Mémoires présentés... à l'Acad. des Ins. et Bel. Let. eil rummad, IV.)

(10) *Turonicum, Turonia*, aet da c'halleg *Tourange, Touraine*. Bez' ez eus bet Turoned o veva en tu-hont d'ar Roen, e Germania. Ac'hano an ano bro *Thuringen* hag ano ar meneziad-koadou *Thuringer Wald*, H. Hubert, *Les Celtes et l'Expansion celtique jusqu'à l'époque de la Tène, 1932, p. 187.*

(11) Diwar eun hen-geltieg * *perto-*, a zo marteze ivez andon ar c'hrenn-vrezoneg *perz* « bod, bodenn », liester *perzou, perzi*, a zo anezan c'hoaz e Breiz-Izel en anoiou-lec'hioù : *Ar Peri Banal* e Kerne, *Brasparz*, e krenn-vrezoneg an dihellou *Brathperth* « Bod pikant », h.a. *Perz*, skrivet *perth*, a zo anezan ivez e kerneveg hag e kembraeg.

stêr Seurz (*Sarta, la Sarthe*) ha stêr Uder (*Autur, l'Eure*). Unan eus brasa koadou-meur ar broiou-krec'h e oa. En XII^{vet} kantved, edo c'hoaz dindan koadou an holl vro hizio annezet a anver ar Berzeg (*le Perche*), Perzeg Gwenngen (*le Perche vendômois*), hag e meur a lec'h eo bet ken diwez-at an digranna hag amzer ar roue Herri IV^{vet}. Er c'hoad-meur-se eo e voe savet manati sant Lomer ha hini an Trap. Eur Gomandiri Templourien a oa en e greiz en XII^{vet} kantved, el lec'h m'eman breman ar vourc'h anvet An Templ (*Le Temple*), nepell diouz Mondoublo. Hizio c'hoaz emañ stank ar c'hoadou hag al lannou er vro-se, ha rouez a-walc'h e vez enni ar boblans. Ar penna aspadennou eus ar C'hoad-meur perzek eo Koad-meur Fretval, Koad-meur Gwenngen, Koad-meur Vibraye, Koad-meur ar Maen, h.a.

Brasa ha pouezusa darvoud Istor bro-Wenngen er Grenn-amzer eo diskaridigez an daou goad-meur-se, Gwasten ha Perzeg, difraostidigez hag annezidigez ar vro digoadet. Gant Beleziz eo bet kaset da benn al labourioù bras-se, ha meur a ano-lec'h hen degas da goun evel Feunteun-Velez (*Fontaine-en-Beauce*), eur vourc'h er rannvro anvet Perzeg Gwenngen, hag Ar Veleziri (*La Beauce*), ano lies-atant er Wasten evel er Berzeg (12).

Bras eo an dishenvelidigez etre an anoiou-lec'hioù war an douarou bet difraostet evelse gant Beleziz, hag an anoiou-lec'hioù war an douarou digoret araozo e gre ar Franked hag e-doug an Hen-amzer. E-kenver an anvadurez-lec'hioù, an tri seurd-se a zigrannadurioù a zo oc'h ober tri rummad dishenvel.

War an douarou bet difraostet hag annezet e-pad an Hen-amzer (marevez keltiek ha marevez kelt-haroman), e kaver anoiou-lec'hioù diveizadus a-grenn

(12) *La Beaucière* « Ar Velezierenn » a zo anezi ivez.

d'ar boblans-vreman, anoiou diwar hen-yezou ar vro, galianeg ha latin. Menegomp, e-touez an anoiou, a ouenn geltiek : *Vendôme* (diwar ar stumm hen-amzel *Vindocinum* « Gwenggen ») (13), *Trôo* (*Trogum*) (14), *Ardon* (*Aredunon* « Arzin »), *Ardennes* (*Arduinna*) (15), *Douvres* (*Dubra*), *Vermand* (*Viromanduis*), h. a. E-touez an anoiou latin *Asnières* (*Asinaria* « Azeneg »), *Areines* (*Arenae*). Anoiou-bourc'hiou evel *Azay*, *Danzé*, *Mazangé*, *Sougé*, *Droué*, *Thoré*, *Chauvigny*, *Savigny*, h. a., a denn da annezlec'hiou savet d'ar marevez kelt-ha-roman.

An anoiou-lec'hiou diougevrennek a zo enno ar ger *ville* da genta kevrenn pe da eil kevrenn a zo peur-

(13) Eur stumm berraet eus *Vindocinodunum* eo *Vindocinum*, gwirhenvel a-walc'h. Pe e talv *Vindocinum* kement ha « domani *Vindocinos* », evel *Pennovindum* a dalv « domani *Pennovindos* ». *Pennovindum* a zo distreset hizio e *Pavant*. Dre an teuliou koz ez anavezomp ar stummou-etre-man : *Panvant* (XIII^{vet} kantved), *Panvent* (1274), *Penvent* (1242), *Pennenum* (855).

(14) Kenveria *Troga* « bano, gwiz », pe *Trogis*, eun anodouez, a-hervez, miret en anoiou-tud *Trogimaros*, *Trogimara* « bras evel *Trogis* ». Goulakaet eo bet e oa *Trogis* eun ano da zouez an Douar. *Trogan* a veze graet anezi en Iwerzon. He loened a oa ar Goulm, ar Wiz hag an Naer. Douez an Douar a oa douez ar c'hlasvez, an trevadou hag ar mougeviou. — *Trôo*, evel meur a gêriadenn all e traonienn al Loez, evel *Reier-an-Eskob* (*les Roches-l'Evêque*), *Brôel* (*le Breuil*), h.a., a zo kalz eus he ziez toulllet dindan zouar en tornaodou maen gwak ha didreuz d'an dour a zo bevennet ganto an draonienn. Kavid e vez an darn-vuia eus an dud o veva e *Trôo*. Ar c'hiz da doulla annezlec'hiou er roc'h beo a sav e *Galia* betek nevez-varevez ar maen. Kavid e oa neuze traonienniz ar *Petit-Morin*, er *Champagn*. Er c'haviou toulllet ganto hag a dalveze d'ezo da ched, ez eus bet kavet skeudenn eun douez a greder beza douez an douar. De Baye, *Matériaux pour l'histoire naturelle de l'Homme*, 1872 ; *L'Archéologie préhistorique*, 1880 ; De Quatrefages, *Hommes fossiles et hommes sauvages*, 1884, pp. 117-127 ; *Déchelette*, *Manuel*, 1910 ; *Vaison de Pradenne*, *La Préhistoire*, 1938.

(15) *Dinaouet* eus *arduos*, bet kollet gant ar yezou brezonek, miret avat gant ar gouezeleg : *ard* « uhel ».

liesa stag ouz annezadurioù ha difraostadurioù eus marevez ar Franked. Ar gevrenn-benn enno a zo eun ano-den a ouenn c'hermanek (17). Eus ar rouesa ez int e bro-Wenggen (*Villempou*, *Villeprovert*), paotmeurbet e bro-Velez (*Villetrun*, *Villegrimon*, *Villegomblain*, *Autainville*, *Brévainville*, *Saintainville*, *Ménainville*, *Thiville*).

Gallek-rik eo en enep anoiou-lec'hiou ar broiou difraostet hag annezet gant Beleziz eus an X^{vet} kantved d'ar XVI^{vet}, ha meizadus, holl guitibunan, d'ar boblans a vreman. Eun niver anezo a zo ouz o ober eun ano-den (ano-badez pe ano-tiegez) stag outan ar gourfenc'her *ière* pe ar gourfenc'her *erie* : *La Ardouinière*, *La Serpinière*, *La Gaudinière*, *La Martinière*, *La Bretonnière*, h.a. ; *L'Auberderie*, *La Gerbauderie*, *La Niellerie*, *La Pietterie*, *La Bretonnerie*. A-wechou, e-lec'h beza gourfenc'heriet, an anoden a zo rag-staget outan ar ger *Aitre* pe *Etre* : *L'Aitre Hardouin*, *L'Etre Claude*, *L'Etre Durand*, *L'Etre Charron*, *L'Etre Guillaume* (18).

Kalz dudiusoc'h eo an anoiou-all dre ma vez evel skéudennet enno stumm ha doareou ar vro, he c'hoadou, he lannou, he gouennou gwez ha plant-all, he loened gouez hag ar chatal degaset gant an dreva-dennerien, labouriou an digoada hag an aneza, hag evel eun dra bennak eus tro spered an digrannerien.

1° Stumm ha doareou ar vro : *Rougeterre*, *Rouge-grotte*, *Le Tertre Rouge*, *Rocantuf*, *Rocheux*, *La Perrière*, *La Ferrière*, *La Motte de Fer* (e bro Mondoublo

(17) N'eo ket da lavarout ez eo bet savet an annezlec'hiou-se gant tud a ouenn c'hermanek. Diwar an VIII^{vet} kantved eman dilezet a-grenn gant ar C'halian-romaned an anoiou latin e boaz ganto abaoe ar 1^a kantved. Kemer a reont, holl guitibunan, anoiou germanek (F. Lot, *Les Invasions germaniques*, 1935, pp. 229-34).

(18) A-wechou an ofiserien o deus savet ar gartenn o deus drouk-kemmesket *Aitre* pe *Etre* ha *Hêtre* « favenn ».

ez eus houarnegi), *L'Aurière* (« An Aoureg », etre Droué ha Feunteun-Raoul), *Rougemont*, *Beaumont*, *Beauregard*, *Belle-Vue*, *Beauvallon*, *Bel-Air*, *Beaulieu*.

2° He c'hoadou hag he lannou : *La Lande*, *Les Landes* (stank an anoïou-se), *Belle-Lande*, *Claire-Lande*, *Le Désert* (paot a-walc'h an ano-se), *Vaute Forêt*, *La Forêt Couty*, *La Forêt Bourgoïn*, *Bois Laureau*, *Bois Noyer*, *Borde des Bois*, *La Cour du Bois*, *La Cour des Bois*, *La Brosse* (paot), *Les Essarts* (paot), *le Pâtis des Souches*, *l'Aître aux Buissons*, *Grande Ronce*, *Petite Ronce*, *Clairbois*, *Beaubois* (Ken-goad e vefe, ger-evit-ger, e krenn-vrezonég : kenveria Mari Kenlagad = Marie Belœil), *Bois aux Moines* (paot an ano-se, dre ma oa er C'hoad-meur perzek ha war e lez, en Artins da skouer (19), meur a gastell annezet gant Templourien).

3° He gouennou-gwez ha plant-all : *Le Hêtre Bodin*, *Le Hêtre Saulne*, *Le Hêtre Chesneda*, *Le Hêtre Colette*, *Le Hêtre aux Poulains*, *Le Chêne*, *Les Chênes* (paot an daou ano-se), *Beauchêne*, *Groschêne*, *Le Chêne Rigaud*, *Le Chêne aux Bourreaux*, *Le Pin*, *Les Pins*, *Le Pin d'Oisel*, *Le Grand Tremble*, *L'Ormeau*, *Les 5 Ormeaux*, *Les Bouleaux*, *Le Châtaignier*, *Borde des Houx*, *Borde des Châtaigniers*, *La Chênaie*, *La Boulaie*, *La Coudraie*, *Tremblaie*, *Launaie*, *La Housaie*, *La Boissière* (ar Veuzeg, ar Veuzid), *La Char-moie*, *Les Bruyères* (stank an ano-se), *Les Grandes Fougères*, *Le Gros Buisson*, *Grande Ronce*, *Petite Ronce*, *Vigne-Henry*.

4° He loened gouez : *Guette-Loup* (stank-meurbet an ano-se), *Chanteloup*, *Pisseloup*, *Pend-Loup*, *Gratteloup*, *La Mare au Loup*, *La Vallée aux Cerfs*, *Le Marchais aux Biches*, *La Haie aux Biches*, *La Grande*

(19) *Artins* (diwar *artos* « arz, ourz ») a zo e traonienn al Loez. Diwar-benn al lec'h annezet-se, Jullian, *Rev. des. Et. anc.* 1922, p. 323.

Biche, *La Petite Biche*, *La Goupillerie*, *La Renarderie* (kenveria an ano-lec'h galianek *Loverniakos* « Louarneg »), *L'Épine au Lièvre*, *L'Étre aux Fourmis*, *La Grue* (paot a-walc'h), *Cigogne*, *Le Nid de Pie*, *La Chouannerie* « Kaoueneg ».

5° Al loened donv degaset gant an drevadennerien : *La Bergerie*, *La Chevreterie*, *La Chèvrerie*, *La Vacherie*, *La Bouverie*, *La Porcherie*, *La Moutonnerie*, *L'Anerie*, *La Chevalerie* (20).

6° Labouriou an digoada hag an anezza : *Le Brûlage*, *Les Brûlés*, *Les Brûlons* (paot an anoïou-se), *Le Haut-Feu*, *Beaufeu*, *La Déboiserie*, *La Hutte*, *Les Huttes* (paot an daou ano-se), *Plante-Choux*, *Monte-en-Paille* (Ed bann), *Casse-Sabots*, *Moque-Souris*, *Main-fermée*, *La Belle-Etoile*, *Belle Allée*, *Borde Rouge*, *Clos Rouge*, *Le Château des 13 Vents*, *Le Château de Par Derrière* (21), *Bon-Repos*, *Monrepos*, *Belle Joyeuse*, *Reine Bergère*, *Journée Longue*, *Le Paradis*, *Le Purgatoire*, *L'Enfer* (nepell diouz Pruneg an tri annezlec'h-se).

*
* *

(20) Kledouriou bras ha buorziou-loened (*des parcs à bestiaux*) kentoc'h eget krevier bihan giz Breiz-Izel a zo bet eno da genta, a-hervez. Da lakaat an anoïou-se e brezonég en eun doare dereat, ret e vefe trei ouz ar c'herneveg, ar c'hembraeg hag an hen-vrezonég, kollet m'eo bet gant hor yez ar geriou mat, ar geriou meur : *danvatti*, *gavrdi*, *gavrlan*, *buorz*, *buellec'h* (*buel* = tropellad saout), *boudi*, *moc'hlan*, *korlan*, *maoutlan*, *marc'hdi*, *marc'hlan*, *marc'hva*.

(21) Adrenv d'ar Vertelotierenn (an ti m'edomp o vev a e Gwiler, bro-Wenngen, e 1882-1891) e oa eun ti bras all annezet gant eur c'houer pinvidik anvet Roussineau, hag an ti-se a veze graet anezan gant broïz « ar C'hastell a Ziadrenv ».

En diou vro annezet ganto, Gwasten ha Perzeg, o deus Beleziz degaset kehelerez o Itron Veur, Itron Veur ar Vro-Chartrezat, Gwerc'hez Du kêr Chartrez, *Notre Dame sous Terre, Notre Dame des Hautes-Forêts, Notre Dame d'Oé*, h.a. Eur gristenidigez n'eo ken, gwirhepvel a-walc'h, eus doueez veur an edeier hag an trevadou azeulet gant ar Garnuted (22). En eur vougeo eus ar re gosa, dindan iliz-veur Chartrez, e oa he santual, ha war a lavare Krenn-amzeriz e oa bet kavet er vougeo-se gant ar visionerien genta: deuet da gristenaat ar vro eun delwen bet savet gant an drouized d'ar Werc'hez he deus bet eur bugel. En azeulva didanzouar se e oa eur puns (adkavet en hon amzer ha furchet war hed tregont metrad dounder) a oa bet toulllet gant an drouized o-unan, hervez eun

(22) Ha gant holl boblou an Hen-amzer (ar c'hounideien-douar anezo) eus an Iwerzou d'an Indez. Diniver eo bet hec'h anoioz hag he stummoù : *Anu, Dana, Taitiu, Trogan* en Iwerzou, *Trogis, Litavis* « an Hini ledan », *Rosmerta, Nantou-suella* gant ar C'halianed, *Fauna, Bona Dea, Angitia, Rhea Sylvia* en Italia, *Déméter* « ar Vamm-vagerez », *Megaléméter* « ar Vamm-Veur », Korè « ar Plac'h yaouank », *Artemis* gant ar C'hresianed, *Oupis, Ma, Bellona, Kubélé* (kenveria *kubela* « bougou, mougeo » ; *kubélis* « bouc'hal-aberza ») en Azia-Vihana, *Umma, Amma, Nanna, Innana* e Mezopotamia, *Mah* « an Hini Veur », *Mama* « ar Vamm », *Nin-harsagga* « Itron ar menezioz » gant Sumeriz, *Anahita* « an Hini c'hlan » gant Persiz (kenveria hec'h ano gant Hen-Gretiz : *Britomartis* « *Dulcis Virgo* »), *Prithivi* « an Hini ledan », *Mahadevi* « an Doueez Veur », *Ma* « Mamm », *Kali* « an Hini Zu » en Indez. Dre-holl e veze laket Doueez an Douar (*Prithivi Matar*, gouez da Indeziz) da bried da Zoue an Nenv (*Dyaus Pitar*) a oa ar vouc'hal (pe an horz, ar morzol) arouez e veli. Ha setu end-eeun perak e kaviou-annez ar Petit-Morin, e weler skeudenn ar vouc'hal kizellet ouz ar mogerioz kenver-ha-kenver gant skeudenn an doueez. — A-zivout an Dirien-doueez, lenn Frazer, *The Golden Bough, a study in comparative religion*, kenta mouladur, 1890 ; *The Dying God*, 1911 ; *Balder the Beautiful*, 2 levrenn, 1913 ; *Spirits of the corn and of the wild*, 2 levrenn, 1912 ; *Cultes agraires et sylvestres*, troidigez c'hallek gant Toutain ; *Le Rameau d'Or*, troidigez c'hallek gant Lady Frazer, 1924, H.a.

hengoun o doa bet Krenn-amzeriz digant o zadou. « Puns ar Re Wenn Gadarn » (*le Puits des Saints Forts*) (23) a veze graet eus ar Puns-se, hag an azeulva a oa eul Lec'h Kadarn (*Locus Fortis, Lieu Fort*) bet testeniet ar santelez anezan dre burzudou diniver hag o tedenna pirc'hirined a viliadou (24).

* * *

Nao bloavez eus va buhez (Meurz 1882-Meurz 1891) am eus kaset o veva en eur c'horn eus bro-Wenggen : kumunenn Wiler. E pep kenver eo bet an nao bloavez-se ar re evurusa em buhez. Nemet an evurusted am eus tanvaet neuze n'oa ket hec'h andon er vro. Sevel a rae, evit an darn vrasa, eus temz spered va c'herent, anezo tud seven, hegarat, atao war o zu, digor o spered, eus o boazioz fur, eus o flegou-mat. Evit an darn vihana, ac'hanoun-me va-unan eo e teue, eus va zro-spered hag eus va boazioz. Gant va c'herent, e ne vern pe vro-all am bije tanvaet an hevelep levenez. Ar mil blijadur a dennen eus va lenna-dennou hag eus sellout ouz an traou en-dro d'in, cabl, gwez, loened, em bije tennet e ne vern pe seurd bro-all er bed. Ne sellan ket bro-Wenggen evel va bro. Bro va zad e oa, avat, ha karet meurbet e oa gantan. Panevetan ne vije ket bet eus an notennou-man

(23) *Gwenn* a dalveze « sant, santel » en holl yezou brezonek. Gwelout Loth, *Chrest. br. ouz Noyal Gwenn. Kadarn* eo ar ger dereat, dre ma vez lavaret eus an ene hag eus ar galon kerkouls hag eus ar c'horf : *eneou kadarn, Enez ar Gedern* (enez-Vreiz), h.a.

(24) C. Autran, en e levr *Mithra, Zoroastre et la préhistoire argenne du christianisme*, 1935, en deus gouestlet eur pennad a-bez d'ar Gwerc'hez Du dre vras, hag, en o zouez, da Werc'hez Du bro-Chartrez.

skrivet ganen er Yez a garan. Ha pa 'z eo gwir em eus kounaet *an tad* o tigeri ar skrid-man, n'hellan ket ober gwell eget kounaat *ar mab* ouz hen kloza. Kent mont da get, e lezin war va lerc'h an tamm enskrivadur-man, envoret ennan kevrenn dalvoudusa e vuhez, an hini tremenet gantan en armeou :

Herri (Alfred) ar Rouz

Bagadou, hospitaliou ha klanvdiou-red m'en deus servijet enno, dereziou-karg m'eo bet anvet d'ezo, emellou fiziet ennan.

« Deuet e karg e klanvdi-arme Lyon, evel surjian is-eiler a skoazell, d'an 28^t a viz Here 1840. Kaset da glanvdiou-red Aljeria d'an 20^{ved} a viz Here 1842. Anvet da is-eiler tiolet, d'ar 5^{ved} a viz Here 1843. Kaset da glanvdi Montmédy, d'an 10^{ved} a viz Mae 1848. Da glanvdi-arme Lille, d'ar 5^{ved} a viz Gwengolo 1848. Da glanvdi-arme ar Gros-Caillou, d'an 29^t a viz Gwengolo 1849. Da glanvdi-arme Versailles, d'an 8^{ved} a viz Mae 1851. Anvet da surjian eil-vajor a eilvet klas er 7^{vet} Rejimant troadegiez armet-skanv, d'ar 16^{ved} a viz Eost 1851. Tremenet d'ar 6^{vet} Rejimant troadegiez armet-pounner [troadegiez al linenn], evel medisin eil-vajor a eilvet klas, d'an 12^{ved} a viz Mezeven 1852. Kaset da glanvdi-arme Marsilho, d'an trede a viz C'houevrer 1853. Anvet da vedisin eil-vajor a genta klas en 42^t Rejimant troadegiez armet-pounner, d'an 20^{ved} a viz Eost 1853. Kaset da glanvdiou-red Krimea, d'ar 14^{ved} a viz Mezeven 1855. Da glanvdi-arme Strasbourg, d'an 22^t a viz Eost 1856. Anvet da vedisin-major a eilvet klas er 7^{vet} Rejimant chaseourien-war-droad, d'an 28^t a viz Mae 1859. Kaset da glanvdiou-red ar Meksik d'ar 21^t a viz Eost 1862. Anvet da vedisin-major a genta klas,

d'an 23^t a viz Kerzu 1865. Kaset da glanvdiou-arme Kamp Chalons, d'an 11^{ved} a viz Ebrel 1867. Da glanvdi-arme Amélie-les-Bains, d'ar 7^{ved} a viz Gwengolo 1867. Da glanvdi-arme Vincennes, d'ar 16^{ved} a viz Mezeven 1869. Anvet da benvedisin a eilvet klas, d'ar 15^{ved} a viz Du 1873. Kaset da glanvdi-arme Lille, d'an 8^{ved} a viz Kerzu 1873. Da glanvdi-arme Amélie-les-Bains, d'an 28^t a viz Meurz 1874. Da glanvdi-arme Bourdel, d'ar 16^{ved} a Gerzu 1874. Merket evit ren klanvdi-tachenn ar 36^t rannar-mead troadegiez e-pad pleustradegou bras an Diskar-amzer, d'ar 16^{ved} a viz Gwengolo 1875. Bet e retred gantan e 1879.

Brezeliadou

Afrika, eus an 28^t a viz Here 1842 d'an 29^t a viz Mezeven 1848. Bloaveziadou 1843, 1844, 1845, 1846, 1847 en o fez.

Krimea, eus ar 15^{ved} a viz Mezeven 1855 d'ar 6^{ved} a viz Ebrel 1856.

Meksik, eus ar 21^t a viz Eost 1862 d'an 11^{ved} a viz Ebrel 1867. Bloaveziadou 1863, 1864, 1865, 1866 en o fez.

Ouz an Alamagn : bloaveziadou 1870, 1871 (seziz Pariz).

Kroaziou-enor ha medalennou

Rôet d'ezan Medalenn Grimea (gant eur c'hloched) (25), savet gant He Meurdez ar Rouanez a Vro-Saoz, d'an 10^{ved} a viz Kerdu 1856. Anvet da varc'heg en Urz Impalaerel ar Strollad-enor, d'ar 14^{ved} a viz Meurz 1863. Rôet d'ezan Medalenn-enor pellvrezel ar Meksik, d'ar 1^a a viz Kerzu 1863. Anvet da ofiser en

(25) Ne veze rôet eur c'hloched nemet d'ar re a oa bet en eun emgann. Va zad a oa bet e seziz Sebastopol.

Urz Impalaerel (ha meksikat) Guadalupe, d'ar 6ved a viz Mezeven 1866. Da varc'heg en Urz Gustav Wasa, d'an 2ved a viz Gouhere 1866 (26). Da ofiser en Urz vrôadel ar Strollad-enor, d'an 22^e a viz C'houevrer 1871 ».

MEVEN MORDIERN

18-2-1943

(26) Prederiet ha pareet e oa bet gant va zad eun ofiser skandinaviat bet gwall-c'hlozet gant ar Veksikaned. — Diwar teuliou em c'herz an holl amzeriadou a rôan, nemet bloaz ar retred a zo diwar varteze. 1879 pe 1880 e oa. Edo va zad e Vinsenn, ha va mamm ha me o chom e Sant-Mandé.

KALON AN OAN

— Ac'hanta ! Judaz, paotr Kerieth, e Judea, peogwir eo bet fiziet ennoc'h yalc'h an aluzenou, teñzorrig va diskibien, roit, me ho ped, d'an den-se ar priz a c'houlenn ouz e oan.

— Setu, Mestr ! Koulskoude e vije bet gallet kaout c'hoaz distaol.

Foar Vras Fask e oa, e-tal pemp Dor kêr Jeruzalem. Edo Jezuz, e ziskibien ouz e heul, o vale e-mesk tropelladou blejus al loened hag o mesaerien ha staliou ar varc'hadourien, strewet war an dirienn rouzkras, e disheol ar voger-dro, uhel ha sounn, gant kranelloù ha touriou.

E-tal dor Bethsaida, anvet ivez dor an Deñved, e oa bet dibabet gant ar Mestr, an oan a oa da veza debret da goan, hervez giz koz ar Juzevien, da geñver Gouel Fask.

Tenna 'reas Judaz diouz e voujedenn eun nebeudig peziou argant da baea ar c'houer, dre ma samme Yann, mab Zebede, al loenig gloanek war e ziskoaz.

Hag e lavare Jezuz d'e ziskibl muia-karet :

— Ac'hanta ! Yann, mab yaouank ar gurun, peogwir eo sammet ganeoc'h an oan Fask war ho tis-koaz, diskennit gant Per, amañ, betek ti Ibrahim, du-hont, en draonienn, e-touez ar gwez olivez hag alamañdez Goulenn a reot digor eus va ferz, hag aotre da rosta an oanig-mañ er forn. Goude-se, e teuot en-dro d'hor c'havout, me hag hor breudeur ebestel. Ma 'z aimp da brezeg an Aviel da bobl Israel, keit ha ma vo deiz. Kaer e vo, hizio, hada Komz

Doue, va Zad, rak deredet eo niverus pobl Israel e Kêr David.

Tremenet en doa Per e zourn war e doull-kil, ha goude-se war vlevennou e varo :

— Ha me, Mestr ? Petra 'rin-me ? Diwall ouz an oan da beuri ?

Evit d'ezañ beza ar c'hosa e-touez an ebestel, Per a oa chomet prim e deod, e-giz ar martolod ma oa. Mousc'hoarzin a reas Jezus gant bomm Per.

— Te 'zo Simon, mab Jona. Anvet out bet ganin Cephaz, da lavarout eo Maen. Ya ! ar maen-font ma tiazezin warnañ va iliz, ar sturier a gaso da Borz ar Silvidigez Bag diskibien ar C'hrist, setu petra out. Evit ar pred, avat, daoust ma'z out da veza an uhela e rouantelezh an Neñvou, e ri skouer vat d'an holl oc'h ober paotr ar gêr, gant ar c'hefridiou izel. Te a chomo war-dro an oan, keit ha ma vo er forn o rosta. Da ziwall na varvo an tan, pe da virout ivez na zroio ar rost da c'hlaou.

— Da ober chostrom, Mestr ? Me ?

— N'eus ket a labour izel, Per, d'an neb a zo izel e galon.

— Mat, Mestr ! Ha, neuze, ne vo ket eul laz al labour.

— Nann, Per ; hogen, tomm eo anezi. Na gouskit ket re dindan gwez al liorz. Neuze, va mignon Ibrahim a zo eun ostiz hegarat meurbet an tamm anezañ. Na dit ket re gantañ ouz kostez kao ar gwin. Dao eo rei skouer vat.

— M'hen tou, Mestr ! eme Ber. Kit hardiz da brezeg an Aviel. Rostet e vo dispar an oan. Ha ne din ket ouz kostez kao ar gwin da sistra.

Hag e tiskennas Per ha Yann dre ar wenojenn war ziribin, risklus gant he meinigou distag, davet an ti, e-touez an olivez hag an alamañdez.

Degemer mat e voe graet d'ezo gant Ibrahim. Ker-

kent ha lakaet an oan etre douarn eur mevel, e ki-miade Yann yaouank davet Jeruzalem, a-hont, war ar menez.

— Selaou, Brahim, eme Ber, na ginnig ket d'in muioc'h eget eur banne. Ar Mestr ne fell ket d'Ezañ.

— Feiz ! Per, e-giz a gari. Mont a ray unan ganit atao, da c'hortoz ma vo laz et an oan gant ar c'higer, ha digoret hag aozet da lakaat er forn. Setu an al-c'houez. Fiziout a ran an ti ennout. Pignat a ran e kêr d'am zro. Marteze e c'hellin klevout ar Mestr o prezeg.

— Apala ! Hennez e teu brao ar Rimadell Gantañ. Ha n'en deus ket mez derc'hel kaoz ouz ar paour-kaez martolod, daoust d'Ezañ beza Mab Doue. Ar Farizianed a zo reut o c'hof da darza gant ar warizi.

Hag ez evas an daou zen o banne gant yec'hed.

Eur pennad goude, pa zeuas ar mevel gant an oan renket brao war eur mell plad houarn, ha p'en devoe disklaouiet mat an tan ha lakaet pep tra reiz hag en urz en ti-forn, Per a « baeas » d'ezañ eur banne, evel just, hag a drinkas gantañ, evel just, ivez.

N'oa mui, diwar neuze, nemet gortoz ken na vijer poaz ar rost.

Ne droe ket an heol. En amzer-se, ne veze ket moulet journaliou. Ha forz penaos, Per ne ouie lenn nemet war eur grampouezenn. Ober a reas eur gourvez dindan gwezenn grañ al leur, e lagad, avat, o para war ar forn. Dont a rae ar c'housked d'ezañ. Neuze, e save, e rae eun dro el liorz, hag o tremen e-biou da gao ar gwin, e lipe eur veradennig. Digarez laza an amzer atao, ha n'eo ket evit ar blijadur eva boeson.

Alies ivez, e tigure ar c'heginer dor ar forn. Liou brao a gemere ar rost : an oanig bihan flour, digoret dre an hanter; a oa astennet a-zoare war e bikol plad houarn hag o kemer liou melen-aour. N'oa nemet ar

galon, eur galon bihan netra, hag a chome ruz. Damgrena 'rae e-giz ma vije bet beo atao.

Per a zeue an dour d'e c'henou.

— Pelloc'h eo poaz va rost ! emezañ outañ e-unan, eur wech bennak, war-dro rouz an noz. Hag e sellas er forn.

Eur c'houez, eun dudi, a lammas d'e fri. Peur-ros-tet e oa an oan, sur a-walc'h. Mouskrena 'rae atao ar galon, e-giz ma vije bet beo.

— Eun tañva, eme Ber, da welout ha poaz eo va friko.

Hag heñ ha tapout ar galon gant beg e gontell, hag, hop !

— 'barz an toull, 'mañ 'barz ! — eul lonkadenn : eur galon oan, eur galon bihan netra. Poaz mat e oa.

Ha Per da gao ar gwin da eva eur banne da lakaat e lonkadenn da vont war-draoñ.

Goude-se, e tennas ar rost diouz ar forn.

Edo, dres a-walc'h, ar Mestr o tiskenn da goania, e ziskibien ouz e heul. Per a oa bliou e lagad o rei d'ezo degemer er sal-debri. Na petra ! biskoaz n'oa bet rostet ker dispar eun oan-Fask gant keginer ebet.

Jezus, avat, en doa sellet ivez ouz lagad Priñz an Ebestel.

— 'M'eus aon, emezañ, e klever ganeoc'h ar c'houez anezi !

Huanadi ha mousc'hoarzin a reas war eun dro :

— Martolod ! emezañ, nemetken. N'oa ket eur re-bech.

Hag an holl ouz taol, gant cholori ha naon bras, Per ha Yann, ha Judaz, pep hini en e blas, evel m'oa gweler war daolenn vrudet Leonardo da Vinci.

Ha Jezus ha staga gant pedenn ar Benedisite, hag ar goanierien hag azeza.

Ha Jezus adarre :

— Ebestel garet, emamp o vont, eur wech ous-

penn, da zebri kenetrezomp an oan-Fask, evit maga hor c'horf, a-dra-sur, hogen ivez, evel m'eo bet kemennet gant Moizez, ar profet meur, evit eñvori tremen an Ael Lazer e bro Aejipt, ha deiz-treiza ar Mor Ruz gant Hebreiz.

« Ac'hanta ! p'hoc'h eus hadet a-zevri, a-hed an deiz, komz ar wirionez e-touez bugale Israel, c'houi a vo eur vad d'ho kalonou lida ar Goan goz. Kenlodit etrezoc'h an oan a zo bet rostet ker dispar gant Per ! Dibrit hag evit ! Me 'm bo tra-walc'h gant ar galon. A hend-all, en em vagin o komz gant Doue, va Zad.

Dibrit hag evit, va diskibien dibabet ! Te, Per, a zo bet gounezet ganit, evit da labour, ar gwella tamm a zo el loen. Dibab ha kemer : koletenn, morzed, pezh a gari. Me 'm bo tra-walc'h gant ar galon.

Hogen... avat... pelec'h emañ ar galon ? Ne welan ket ar galon. Gant piou eo aet kalon an oan ?

Sellout a reas an holl pep hini en e blad, goude-se e plad an amezeien, hag er plad bras houarn. N'oa na liou na roud eus ar galon. Sellout a rae Per evel ar re-all. Souezet evel ar re-all.

— Biskoaz kement-all, a lavare Jezus. Gant piou eo aet ar galon ?

Den ne ranne grik.

Ha Jezus da Ber :

— N'eus bet den war-dro da forn, Per ?

— Den nemedoun, Mestr.

— Ha n'ouzez ket da belec'h eo aet ar galon ?

— Nann, 'vat, Mestr !

— Souez !

— An oan-se n'en doa kalon ebet, 'michañs.

— Evelato ! Eur galon a vez roet gant va Zad da gement krouadur a vez lakaet Gantañ war an douar.

— Ma, Mestr ! hemañ n'en doa kalon ebet, setu ! Hejet en doa Jezus e benn, diskredik.

— M'eus aon ez eus bet en ti-forn eun taol termaji

bennak diwar-benn kalon an oan-se. Pe c'hoaz...
nann, ne damallin den, nann, a-dra-sur ! Hogen, pa
n'emaomp ken nemet etrezomp, klevit : an neb a
anzavo eo bet debret gantañ kalon va oan, a vo roet
d'ezañ eur werennad gwin muioc'h.

Ha Per, prim-tan :

— Me eo, Mestr !

*Bet klevet e Douarnenez
gant YOUENN DREZEN*

KRENN-LAVARIOU

Asvent sec'h ha Pask gleborek
A lak' an arc'h da veza barrek.

E miz Mae
Eo re glao bemde
Ha re-nebeut bep eil de.

Miz meurz
Gant e reveurz
A ra d'ar wrac'h kac'hat en ti
Ha d'he merc'h koulz hag hi.

Kompren a ran ha da gompren am eus
Ma timezan er bloaz-mañ, a-benn bloaz am bo reuz.

Dastumet gant YANN VRIANT.

ENVORENNOU YAOUANKIZ

(Kendalc'h) (1)

16. BUHEZ AR SKOLIDI.

Reizadur an amzer, e Kolaj Sant-Charlez, a oa
graet a c'hiz, ma oa roet e lod d'ar spered hag e lod
d'ar c'horf.

Ar studiou, ar c'hlasou, a oa renket mat, na re hir
na re verr. Ar c'hoariou er porzier a oa e leiz anezo,
hag ar mestrou o-unan a ziskoueze ar skouer en eur
c'hoari ganimp. Bez' e oa c'hoari ar vell-droad ront,
c'hoari ar vell-dorn-hirvoan (rugby), c'hoari barinier,
c'hoari skasou, c'hoari maout, c'hoari brezel bihan ;
bez' e oa eurvezioù evit ober korfembregerezh : ba-
renn stabil, barennou kenstur, kordenn reut, lammou
krec'h ha lammou pell ; bez' e oa c'hoari ar vaz,
c'hoari savatenn, c'hoari ar c'hleze pe « eskrim »,
gant eur C'horsiad, Don Carli, da gelenner. Drem-
mou an holl baotred yaouank a oa liou yec'hed
warno.

D'an hañv e vezemp kaset da gouronka da aod ar
Rozera, hag eur wech bennak e veze graet « pourme-
nadennou bras », da lavaret eo ez aed gant an hent-
houarn da Lamball, da Gintin, pe da Gastelodren.

An amzer a dremene buan ; evidoun-me, n'em boa
na hirvoud nag enoe ; gwell em dije karet evel just
ma frankiz, mes en em ober a raen eus ma buhez
nevez.

Ar bevañs a oa disheñvel diouz hini Gwengamp ;

(1) *Sav* niv. 25, 26.

ne oa ket da glemm, boued aozet mat, servijet a c'hiz gran gant mevelien gempenn ; jistr pepini pezh a gare, ha gwin da sul, chokolad da beder eur.

Gwir eo, ar priz a gouste. Evel am eus lavaret, Sant-Charlez a oa neuze, dindan beli ar Varianited, eur Golaj tudjentil, brudet e oa evit rei deskadurez amploc'h eget e lec'h all, ken war ar skiantou ken war ar blieniadur. Eun « uniform » ofisourien-vor a oa ganimp, ha difennet e oa mont e maez ar skol hep manegou, hep manchetezou feret, ha d'ar goañv, hep bodreou-ler.

Ar vignoned kenta a ris er bloavezh 1896, a oa Emmanuel de Poulpiquet, eus Kemeneven ; Ernest Mège eus Sant-Martin-Montroulez ; Eugène de Chamailard, eus Kemper ; Charlez Fahrner, mab d'eur c'hellenner a Vrest ; Jañ Savidan, eus ar Roc'h ; Per Symoneaux, a Vear ; Emmanuel Le Giemble, eus Broons ; ha René du Plessix de Grénédan, eus Le Quessoy.

Bez' e oa ivez e Kolaj Sant-Charlez diou Vreuriezh savet gant ar Varianited evit deski d'ar skolidi dont da veza gwazed a spered hag a galon : Kevredigez a Werc'hez Vari, ha Kevredigez Sant Visant a Baol.

E Kevredigez a Werc'hez Vari e veze graet prezegennou gant ar skolidi wella, war destennou a bep seurt ; ar brezegenn a veze lennet gant ar skoliad d'ar genvreudeur all, ha pepini en doa frankiz da rendaeli ha da vreaataat diwar he fenn. Goude-se e veze skrivet war eur c'haier teo a ratoz : eur wech pe ziou am eus bet an enor da welout ma dever eil-skrivet war ar c'haier a enor.

Kevredigez Sant-Visant a Baol a oa digor d'ar Re Grenn ha d'ar Re Vras o doa c'hoant da sikour Peorien Sant-Brieg. Pevar real ar miz a veze lakaet er c'hef. Bep eil tro, ez ae ar sikourerien da ober eun droiad e kêr, hag i renet gant eur mestr, evit bizita

ar Reuzeudien hag ar Glañvourien en o c'hambrou hag en o zier paour.

Alies e veze c'hoariet peziou-c'hoari en eur sal frank a oa dindan ar chapel. Kaniri a veze ivez (kouriou) ken er c'hoariva, ken en oferennou sul hag er saludou. Goulennet e oa diganin ober lod eus kor ar chapel ; hemañ a oa renet gant an Aotrou Duffner, Alzasiad ivez, ha muziker eus an dibab.

Diwezatoc'h, me a gavas an Aotrou Duffner d'am skoazella da verka toniou poblus am boa dastumet e Kerne-Uhel.

E berr gomzou, dindan renadurez speredek Breudeur Urz Maria, Kolaj Sant-Charlez a oa, hep brabansal, eul lec'h brao da veva ennañ, eur skol reizet a veze lezet da ziwana enni plegou mat pepini, hep re waska war an diskard da ober dre heg ar pezh na venne ket ; da skouer, kofes ha komunia ne oa ret nemet eur wech ar miz ; ez aje aliesoc'h nep a gare ; e Kolaj Gwengamp e oa ret kofes bep sadorn d'abar-daez, ar pezh na oa d'an darvuia, dreist holl da Dregeriz bet a viskoaz goapaüs awalc'h, nemet eun digarez da vont e maez ar studi, evit kemer aer eun tam-mig.

Abaoe, am eus-me gwelet n'eo ket ar re bet savet e Kolajou striz ar Veleien, eo a veze, pa oant digouezet er vuhez, ar re ar muia doujus outo nag ouz ar Relijion, ar c'hontrol.

Re a netra ne dalv netra, a lavar eur wirionez koz.

17. KENTA SKOL VREZONEK AN AOTROU VALLÉE.

Ar pennad-mañ a ziskouezo sklaeroc'h c'hoaz pe-seurt kemm a zo etre eur Gall savet war skouer Pariz, evel ma 'z int holl, hag eun den bennak evel eun Alzasiad, n'eo ket bet distummet na gwiet e skiant gant orezonnoù jakobin. N'eo ket en eur Golaj, renet

gant Bretoned evel hini Gwennkamp, eo e vije bet roet frankiz da gelenn ar yez vrezonek. Mouga anezi kentoc'h e oad neuze oc'h esa ober e holl Skoliou Kristen Eskopti Sant-Brieg. Da Alzasiz eo deut an enor da ziskouez ar skouer vat da gelennerien hor bro. Ma n'eo ket eur vez !

Bez' e oa e Sant-Charlez daou rumm skolidi, ar re a ziabarz hag ar re a ziavaez o chom e kêr.

E touez ar rē-mañ e oa unan eus ma c'hlas, Olier Vallée e ano, hag a ouie eun tammig brezoneg. E Milin-Baper Lok-Maria-Benac'h e oa bet ganet ha savet, emezañ ; ha goude maro e dad, e oa deut an tiegez da chom da Sant-Brieg.

— « Te, emezañ d'in, hag a zo troet gant ar brezoneg, a dlefas ober anaoudegez gant ma breur Frañsou, disket bras war hor yez. » — « Petra ' ra da vreur ? » — « Ne ra micher ebet rak klañvidik eo ; mes lisañsiet eo bet e Skol Veur Liziri Roazon. » — « Pe oad eo ? » — « Pemp bloaz ha tregont. » — « Ma, lavar d'ezañ dont d'am gwelout. »

Olier a reas ar gefridi, hag an deiz war lerc'h, ar porzier Batist a zeuas er porz-c'hoari da c'hervel ar paotr Jaffrennou da vont d'ar « parlouer » ma oa eun « aotrou » ouz e c'hortoz. Ha me d'ar red, ha kavout er parlouer eun den gant eun dremm plijus-kenañ, daoulagad glas d'ezañ 'drek e lunedou alaouret, eur baro kistin oc'h ober tro e javedou ; e benn a oa dija eun tammig moal, hag e gein eun tammig kroumm, mes tres eur paotr kalet ha kreñv a oa war an aotrou am galve er parlouer.

— « C'houi eo Frañsez Jaffrennou ? » emezañ d'in e brezoneg. — « Ya, emezoun-me ». — « Ha mat neuze. Da eo ganin dont d'ho kwelout. Ma breur yaouank Olier en deus komzet d'in diwar ho penn. Mar kerët, ma n'hoc'h eus « koresponter » ebet e kêr Sant-Brieg, me a c'houlenno digant ar Renner

hoc'h aotrei da zont da di ma mamm bep sul kenta ar miz... » — « Ho trugarez a greiz kalon, Aotrou Vallée, re vadelezus oc'h. Ya 'vat, plijadur am befe o vont e maez ar Golaj eur wech ar miz, ma ne zirenkant ket ho tiegez. » — « Nann, nann, a grenn. Ober a raio plijadur d'imp. »

Ha setu me kavet eur « c'horespouter » ganin hep gouzout doare, dre aked ma c'heneil Olier.

Ar Sulvez kenta d'in da vont e maez ar « Voest » a voe eun devez kaer a frankiz. An Aotrou Frañsez Vallée a oa deut e-unan d'am c'herchat e toull an nor. Mont a rejomp d'e di, eur brao a genkiz, gant eur gael en tu araok, hag eur c'hloc'h da son. Pa veze sonet ar c'hloc'h e tirede eur vatez, gant eur c'hoef mod Treger, hag e oa gourc'hemennet d'ez komz brezoneg-ouz an dud a zigoueze da c'houlenn digor.

An Aotrou Vallée am diskouezas d'e vamm vat, eun itron vihan ha lirzin, liou ar vadelez war he dremm, ha d'e voereb, an itron Bastiou c'hoar d'e vamm. Bez' e oa eno ivez, en tu-hont d'e vreur skoliad Olier, e vreur Adolf, a oa ijinour e Sant-Brieg.

Lein a voe plijadurus kenañ. Galleg ha brezoneg a veze komzet bep eil tro (rak an Itron Vallée goz hag he c'hoar ne ouient ket hor yez).

Frañsez Vallée ne eve nemet laez ouz taol, ar pezh am souezas meurbet, mes ar re all o devoa gwin ha jistr. Lavaret a reas d'in neuze e oa an Evach, brasa si ar Vretoned. « Ar Breizad a ve divlamm mar n'evfe nemet dour », emezañ.

Goude pred, e tiskouezas Frañsez Vallée d'in e liorz kaer ha frank, a oa er penn d'an traoñ anezañ eul labourdi bihan leun a vinviou da ficha ha da galviziad. Vallée a blije d'ezañ diskuiza eus e studiou en eul labourat gant e zaouarn. Dournet mat tre e oa

war bep seurt ficherez : eur mestr e oa da vont war ar marc'h-houarn (a oa nevez deuet ar c'hiz anezo) hag eur c'herzer difaez a oa ivez anezañ. Nag a bet baleadenn hon eus graet hon daou en dro da Sant-Brieg, d'abardaez ar suliou dizalc'h... Nemet brezoneg ne veze ganimp ; a-wechou ez aemp da gontañ gant brezonegerien baour o labourat e Sant-Brieg. Vallée a veze atao e greion hag e garded gantañ evit merka ar gerioù koz, ar gerioù rouez a gleve diouz genou ar vrezonegerien. Me ivez a veze goulennet diganin alies : « Penaos e vez lavaret tra-mañ-tra du-se e Karnoet ? » Meur a c'her, meur a dro-lavar disanvez d'ezañ, am eus roet d'am mignon bras e pad an tri bloavez hon eus en em darempredet e Sant-Brieg... Hor c'haozeadennou, d'an Aotrou Vallée ha d'in, a veze atao a zivout Breiz hag ar Brezoneg. Vallée a gomze d'in eus an *Association Bretonne* ne oa nemet-hi a Vreurier, emezañ, o tifenn hor bro ouz he gwall blanedenn. Renerien ar Vreurier-mañ o doa divizet sevel eur « *Comité de préservation du breton* », hag a blede da lakaat ar Breudeur hag ar Seurez da rei kentelioù eur wech an amzer d'o bugale e brezoneg. Labourat a rae ivez ar « *C'homite* » da zerc'hel ar C'hatekiz brezonek er parroziou. AR BREZONEG ER SKOL a oa neuze digen mennoz Vallée.

Met penaos dont a benn eus eur seurt labour, a seblante graet en aner, peogwir e oa tonket ar Brezoneg da vervel, gouez d'an eskibien o-unan ?

Eur wech, Vallée a lavaras d'in en dije daou c'hoant. Ar c'henta, e vije moula eur regennad vrezonek war ar gazetenn *La Croix des Côtes du Nord*, renet gant e vignon an Abad Delangle ; an eil, e vije kaout an aotre digant an Aotrou Chaloni Lebon da sevel eur Skol vrezonek e Kolaj Sant-Charlez.

— « Aotrou Vallée, emezoun-me, grit gant an

Aotrou Delangle ha ma lezit da ober gant an Aotrou Lebon. »

Ha setu ni hon daou, pephini diouz e du, da vont a benn hent d'hor c'hoantou.

An Aotrou Vallée a lakaas da gredi aes awalc'h an Aotrou Delangle e vije gounidus d'ezañ moula eur pennad brezoneg pe zaou war e gazetenn.

— « Kement-se, emezañ, a zedenno d'eoc'h lennerien nevez ! »

Evit dont gwelloc'h a benn eus e daol, Vallée en doa aliet eur mignon bennak d'ezañ a Vro Dreger da skriva d'an Aotrou Delangle da waska war e du.

En niverenn *La Croix des C. du N.* ar sul 16 a viz Eost 1896, e c'halled lenn kement-mañ :

« LIZER d'ar RENER. — *Perag, Otro Rener, na gaver ket pep sun enn ho gazetenn, keloio eus ar vro e brezoneg ?* »

Ha dioustu dindan, ar roll kenta, a raskriverien : Herminik (eur plac'h e oa), 5 fr. — Abad Leclerc, Gwengamp, 5 fr. — Abad Le Bezvoet, Plouezeg, 5 fr. — Un Français, ami du breton, 5 fr.

Setu aze ugent lur dastumet en taol kenta. Matre. An Abad Delangle a asañtas ober eun esa. Ar regennad vrezonek kenta a voe moulet d'ar Sul 23 a viz Eost 1896. Anvet e oa : KELOIO. Sinet e oa : EUR SKOLAER a Sant Charlez. Aes eo d'eoc'h divi-nout piou 'oa ar Skolaer.

Ar Skolaer, tamm ha tamm, a gemeras hardiziegez da sina e ano mat ; d'ar sul 27 a viz Gwengolo e voe gwelet evit ar wech kenta an ano F. JAFFRENOU moulet war eur gazetenn ; ar paotr n'en doa nemet 17 vloaz. E genta pennad a oa : EUN ALI MAT D'AL LABOURER DOUAR.

D'an 8 a viz du, e voe moulet ma c'henta gwerz e brezoneg : MA ZELEN. Houmañ a oa bet, evel just, eeunet gant ma mestr An Aotrou Vallée. Kement tra

a skriven e brezoneg, a veze roet d'ezañ da lenn ha da eeuna evit ar skrivadur dreist-holl.

*
* *

Dont a reas raktal eun hanter dousen skrivagnerien da ginnig skridou da Groaz Côtes-du-Nord ; Setu amañ anoïou al labourerien genta en tu-hont da Vallée ha d'in : Charlez Gwennou ; Gab Liskildry, Bugel Sant-Nerin ; Bugel Sant-Jakez ; ha paotr Jilo.

*
* *

Chom a rae ganin da seveni ma fromesa d'an Aotrou Vallée : « toulla hent d'eur skol vrezonek e Sant Charlez ».

Pa zigoras ar c'hlasou, da viz Here 1896, e komzis d'an Aotrou Lebon, rener, eus ma mennoz.

— « Bez' ez eus e kêr, emezoun-me, eun Aotrou gouizieki, hag a vije laouen da gentelia brezoneg d'ar Skolidi vras. » — « Ho kredi a ran, eme ar Rener, met ha kavet e vo paotred da vont da heulia ar skol ? » — « Me a warant d'eoc'h e vo kavet, Aotrou Rener. » — « Ma, eme hemañ, gant na vo ket an drase eur skoilh d'ar studiou all, ne c'houlennan ket gwell. Koulskoude, ret e vo kaout aotreadur an Aotrou 'n Eskop, araok. »

An Aotrou Vallée a yeas da welout an eskop, a oa neuze an Aotrou Morelle, hag ar Vikel Vras, an Aotrou de la Villerabel, ar re-mañ a asañtas dioustu.

Diouz ma zu, e komzen gant ma c'heneiled yaouank, hag ec'h esaen eus ma gwella digas anezo da verka o ano war roll an « diskerien brezoneg ».

Kalz a gasas ac'hanoun da « vale », na petra 'ta.

Koulskoude, pa zeuas an Aotrou Vallée da zigeri ar C'hlas kenta brezonek a zo bet graet biskoaz en hor Bro a Vreiz, — en eur sal skol, e pad an ehanlabour —, e oamp *nao* war ar bankou :

Emil Abéré a Blougastell-Daoulas ; Loeiz Ar Borgne, a Vrest ; Loeiz Coniac, a Landerne ; Loeiz Gautier, a Sant-Brieg ; Joseb Guyot, a Sant-Brieg ; Frañsez Jaffrennou, a Garoet ; Jul Olivier-Henry, a Sant-Brieg ; Frañsez Le Page, a Sant-Brieg ; Olier Sagory, a Sant-Brieg ; hag Olier Vallée, a Sant-Brieg.

Prestik goude e teuas Poulpiquet, Savidan ha Symoneau, ar pez a reas daouzek, an daouzek Abostol, na petra 'ta !

Kenta tra 'voe graet, a voe tenna eur poltred ; bez' em eus miret eul luc'hskeudenn, — dislivet siouaz gant an amzer, — eus ar baotredigou-se bodet en dro d'o mestr karet an Aotrou Vallée, ha banniel gwenn herminiget Breiz o 'sribilha a-us d'o fenn.

Na pebez anaoudegez-vat a dleer d'ar Varianited, o doa graet eus o gwella evit rei dourn d'ar Vretoned da savetei o yez. Ar skouer gaer-se ne zaleas ket da veza heuliet gant Kolaj Gwengamp. Ar bloaz goude, da viz Here 1897, an Aotrou Abad Leclerc a zigoras ivez eur c'hlas brezonek e Ti Koz Itron-Varia ar Gabusined, gant eun dousen bennak a baotredigou, en o zouez Amédée ar C'hozig a Sant-Ijeo, ha Frañsez An Du-Roc'h-lann a Galannel, a zeuas da veza brudet evel barzed ouest.

*
* *

An Aotrou Vallée a reas skol eur wech ar sizun e Sant-Charlez, betek ma voe peurachu ganin ma studi skolaer, da lavarout eo betek miz Gouere 1898.

N'eus ket ezomm d'in da lavarout e roas e boan, e

amzer, e levriou, holl evit netra, evit « bennoz Doue ». An die'haou en deus bet, eo beza gwelet hiniennou eus e ziskibien genta o terc'hel gant an hent mat, hag oc'h ober enor diwezatoc'h d'ezañ ha d'e gelenadurez.

N'ouzon ket hag heñ e padas pell ar c'hlas brezonek e Sant-Charlez goude ma voen aet kuit. Ne gav ket d'in. A hend-all, ar Varianited a guitaas Frañs er bloavezh 1901, argaset ma oant bet gant lezennou republik Combes.

C'hoaz e renkan konta, a benn beza gwirion, ar pezh a zigouezas a vad evit Breiz diwar Skol vrezonek Sant-Charlez.

Da genta, krouidigez ar gazetenn genta e brezoneg.

La Croix des Côtes du Nord, am eus lavaret, he doa digoret he dor d'ar brezoneg gant he niverenn 16 Eost 1896. Met muioc'h c'hoaz e felle d'an Aotrou Vallée e vije graet ; dezo en doa da voula eur bapereñ distag, e brezoneg penn-da-benn, hag a vije bet gwerzet a-unan gant *La Croix*.

Evelse, e c'hanas eur follenn a ziu bajennad, d'ar sul 16 a viz Genver 1897, hec'h ano *Kroaz ar Vretoned*, hag a badas ouspenn ugent vloaz. Talvoudus meurbet eo an dastumad anezi, rak n'eus ket nemeur anezo e Breiz, peder d'an hira. Ma hini-me n'eo ket klok, siouaz...

D'an eil, an Darempredou Etre-Keltiek a c'hanas diwar Skol vrezonek Sant-Charlez. Penaos kement-se ? Setu amañ :

An Aotrou Vallée ha me hor boa c'hoant kenañ da zeski eun tamm kembraeg bennak, ar yez an heñvela ouz hor brezoneg. An dra-mañ a oa e deraou ar bloavezh 1897.

Unan bennak en doa roet d'imp chomlec'h eun Tad Jezuit eus Kaerdiz, an Tad Yann Hayde e ano,

person katolik parroz Sant Per, a oa kalz à Ouezeled (Iwerzoniz) o labourat enni. Skriva 'rejomp d'an Tad Hayde da gaout eul levr bennak da zeski, hag e tigasas d'imp raktal bep a Levr Katekiz ha bep a Levr Oferenn. Ha ni da labourat herra ma c'hellemp. Goude-se, hor boa graet anaoudegez gant eur C'hernevad Meur, diskibl d'an Tad Hayde, e ano John Hobson Matthews. Hag al lizerou da vont ha da zont eus an eil tu d'egile d'ar mor... Pa voemp deut barrek da lenn ha da drei mat awalc'h kembraeg e brezoneg hag e galleg, setu ni c'hoant d'imp da vont uheloc'h c'hoaz, ha kemerout bep a goumanant da *Cymru 'r Plant*, gazetennig ar vugaligou, renet gant an Doktor Morgan Edwards. Houmañ a oa dudius-tre da lenn. Meur a wech e kasis pennadoù bihan e kembraeg d'ezi a zivout skol vrezonek Sant Charlez, gant poltrejou, hag a veze embannet, ar pezh a lakae ennoun e-leiz a fouge.

Goude-se, evit kreski atao hon deskadurez keltiek, e skrivjomp d'an Aotrou Hughes hag e vab, moulerien e kêr Wrexham, evit prena eur bern levriou nevez kembraek, evel Oberou ar Varzed Keiriog ha Mynyddog, Gramadeg John Rowlands, *Hanes Cymru Fu*, ha me oar pet all, gant goloioù kartoñs livet brao, a rae mez d'al levriou gallek... paour da welout en o c'hichen.

Evelse, pa voe echu d'am Retorik e 1897, e oan aet da dremen ma arnod kenta a vachelour, hag e lakais sôuzet bras an Aotrou Loth, azeet ouz e gador enseller, en eur zibastella eun nebeut frazennoù kembraek d'ezañ...

Kement-se a sikouras ac'hanoun, marteze, da gaout eun notenn vat a c'hregach...

18. AR BLOAVEZ DIWEZA KOLAJ : KLAS AR BREDEROURIEZ.

Ehan-skol goude ehan-skol, distro goude distro, an amzer a yae en dro, hep nemeur a cheñchamant.

Ar « bacho » kenta, koulskoude, hini ar Reizou-reg (rhétorique), evel ma levered neuze, en doa digaset ouz e heul eun tammig diduamant, en eur gas an arnodennidi, digemeret evit an arnodenn dre skrid, da dremen an arnodenn dre gomz da Roazon. Unan eus ma barnerien, evel am eus lavaret uhelikoc'h a oa an Aotrou Joseph Loth, brudet d'in gant an Aotrou Frañsou Vallée evel keltieger penna Bro C'hall.

Pa oan tremenet dirak e gador, e welis eun den kreñv, bleo louet, eun trouc'had mourrou dindan e fri, hag a ziskenne en daou du d'e c'henou betek e c'hroñj, eur gwir penn brezelour Frank, evel em boa gwelet war ar poltrejou. Karadek-tre e voe em c'heñver, rak an Aotrou Vallée en doa skrivet eur gerig d'ezañ diwar ma fenn ; ma notenn c'hregaj a savas da 19... a drugarez Doue, rak an hini jedouriez a voe izel mezus. Hounnez a reas kempouez da houmañ, ha setu me resevet.

E miz Here 1897, ez is er c'hlas Prederouriez, renet gant eur Gaskognad An Aotrou Caudesaigues, a raemp an Aotrou Dourtomm anezañ etre brezonegerien. Hemañ ne oa ket Breur mes Beleg. Hir ha treut e oa evel eun askell-groc'hen. Biskoaz n'em eus anavezet eun den iskis eveltañ. Mont a rae korfadou droug ennañ ouzimp, pa ne ouiemp ket mat awalc'h hor c'henteliou, ma teue d'ezañ *gouela dourek*. Pa gleve an distera trouz, an distera komz epad ar c'hlas, e lec'h kastiza ha skañdalat, e vouze hag e chome mut eur pennad amzer, gant an aer da lavarout : « Ne fell ket d'eoc'h ma selaou. Ma, me ne gomzin ken. »

Spontus e oa kizidik, an distera tra a zisplije d'ezañ hen lakae abof. Paour kaez beleg yaouank ; ar Brederouriez en doa troet e benn d'ezañ eun tammig ; ouspenn, klañvidik e oa, ha klevet em eus kelou e varo neubet a vloaveziou goude.

Ya, gwir eo, nep en em daol re d'ar Brederouriez, a zo risklet da goll e spered. Mat eo studia ar perag hag an abalamour eus an traou ; klask e goueled ar goustiañs lezennou kuzet ar vuhezegez ; furchal de-raoudigez ha finveziou an den ; keñveria engehentadur al loened ouz hini an dud ; esa divinout petra eo an Ene, mes ma 'z eer re bell war hent an Dianav, mar c'hoantaer dizolei ar pezh a rank chom Kevrin, neuze emeur war var dihenta.

Plijout awalc'h a rae d'in studi ar Brederouriez, hini an Naturoniez, hini ar Strilhouriez ; dreist-holl dre ma vezemp kaset d'eur sal vras a veze graet enni arnodennou ha diskouezet skoueriadennoù war bep kentel.

Koulskoude, n'eo ket gant ma deveriou nemetken e oa ma fenn ; kenderc'hel a raen da labourat war ar yezou keltiek a-unan gant Vallée ha gwellaat a raen ivez ma anaoudegez eus ar saozneg. Ma barzed muia karet e saozneg a oa Byron, Swinburn, Samuel Ferguson, Thomas Moore ; e kembraeg, Goronwy Owen, Islwyn, Ceiriog, Mynyddog, Eifion Wynn. Ma armellevriou a greske bemdeiz gant prenadennou graet e Breiz-Veur, ha ma mestrou am leze da ober evel ma karen, da skriva da nep piou bennak a vennen, hep kontrolla ma lizerou. Anaoudegez am bezo d'ezo da viken evit o ledander a spered.

Digant ma mignon, Charlez Fahrner, a oa war ar studi ofiser-vor, hag a oa e gerent Alzasiz, em boa kenteliou Alamaneg ; prena 'ris ivez oberou Mistral, evit diski eun tammig Provanseg.

An Aotrou Gwilh Ar C'horfeg, rener an *Indépen-*

dance Bretonne, mignon d'an Aotrou Vallée, am fedas da skriva e galleg en e gazetenn, hag e rois d'ezañ e dibenn ar bloavez 1898 meur a bennad-skridañvet *La Bretagne de demain*, pennadou hag a ziougan dazorc'hidigez Breiz evel ma vezo hedpale.

Ar pennadou-se, sinet gant eun ano dianav d'an holl, a zidennas warnoun evez ar skrivagnerien vrudet a neuze, a c'houlenas ouz Korfeg piou oa ar sko-liad yaouank-se a grede rei aliou d'ar Vretoned war bez o doa d'ober. Ma fennadou diwar benn ar *Chouannerie*, a estlammen neuze outi, a dalvezas d'in gourc'hemennou eur bern tudjentil miret ganto en o c'hallon goanag eur burzud bennak a zieubfe Breiz eus yeo ar Republik.

An Aotrou Louis Tiercelin, a oa rener ar gelaouenn *l'Hermine* e Roazon, a ginnigas d'in dor digor en e gevrenn, hag enni e voe embannet, ha me c'hoaz war ar bankou skol, eun dibab eus ar gwerziou brezonek a saven.

Tostaat a rae an termen d'in da nijal e maez ar gaoued, ha da heulia ma galvedigez. Digemeret da vat Bachelour da viz Gouere 1898, e kuitais Kolaj Sant-Charlez Sant Brieg gant awalc'h a fiziañs em flanedenn hag en amzer da zont ma Bro. Lemmet e oa ganin ma armou da vont d'ar c'hann.

Pa voen distro d'ar gêr, ma mamm, laouen holl gant ma zrec'hadenn, he lakaas evel atao 'war gont skoazell an Aotrou Doue hag ar Werc'hez, hag a zivizas ec'h ajemp hon daou da drugarekaat Itron Varia Lourd asamblez gant pirc'hirinadeg Eskopti Sant-Brieg ha Landreger, da viz Eost.

Ober a rejomp ar veaj hir-se gant e-leiz a dud eus hon anaoudegez, ar bagoniou a oa leun kouch ha diskonfortus ; pephini a oa gantañ paneradou boued hag evaj ; alies e chomed eurveziou er gariou ; mes

ar feiz a galonekae an holl, hast warno da welout *miraklou Lourd*.

Me a oa e kompagnunez tri beleg karadek meur-bet : an Aotrou Hüerou-Kerizel, person Plounerin, an Aotrou Kozannet, kure Karnoet hag an Aotrou Bournot, kure Mael-Keraez.

E Lourd, e-pad ar prosesionou, e kanemp kantikou brezonek ; hag en hon amzer-vak, ez aemp a gevret da welout ar vro dosta : Bethanie ha Cauterets.

Distro d'ar gêr, e kavis war an daol eul lizer-pedi da vont da Vontroulez ha da Blouyann, an 13 hag ar 14 a viz Eost 1898.

E oa eur genseurtiez Breiziz vrudet, a añved Aná-tol ar Braz, Charlez Ar Goffig, Loeiz Tiercelin, René de Kerviler, René Grivart de Kerstrat, Léon Durocher, o kinnig sevel eur Gevredigez nevez gant eun ano nevez : *régionaliste* ; ar Gevredigez-se a vije badezet « Union Régionaliste Bretonne », he mennoz : savetei Breiz a oa o vont da veuzi evel gouenn ha bro ; savetei war eun dro ar yez en eur adlakaat en enor an Teatr pe C'hoariva poblus.

Ne oa ket da varc'hata : mont a rajen da welout.

(da genderc'hel)

TALDIR.

KADOR-DABUTAL

SKOL « EGILE »

N'oun ket boazet d'ober van na da deurel evez ouz klemmuskerez paotred ar brezoneg *zink*. Ha koulskoude (eur wech n'eo ket atao, evit gwir) em eus sentet outo. Darn ac'hanoc'h o deus soñj, marteze, eus an ali a oa bet roet d'in gant eul Lan hag eun Herve bennak (ouspenn eun trikon e oa an daou-se), war *La Bretagne* ar 26 a viz eost diweza. Divizet o devoa an izili-se eus Lez-Varn Veur ar Brezoneg ne ouien ket ar yez am eus desket war varlenn va mamm hag e vije ret d'in mont d'ar skol gant Egile. Paour kaez mamm ! piou en divije kredet e vije deuet Parizianed pe re-all o tenna d'ezo, chaokerien brezoneg iskis o klask taneval ar re ne reont implij bemdez nemet eus yez hor bro, da gavout abeg en he savar ? Met kement-mañ a zo hirio e diavaez ar gaoz ha, peo-gwir n'eus den difazi ebet war an tamm douar-mañ, e ris va menoz da senti ouz hor *brientinien*. Ha, war bouez gortoz pell a-walc'h, oun deuet a-benn da gomz ouz Egile, an den eo anzavet e ouiziegez gant tud hag eñ em gav gouiziekok'h egetañ.

Pell a oa em bije karet beza kenteliet gant eur seurt kelenner, met abaoe ar brezel n'eo ket aes en em welout. Ar re a zo o chom en hevelep kêr, evel Tin Gariou ha Youen Drezen da skouer, n'ouzont ket pegen talvoudus eo kement-se evito. P'en devez ezomm an eil eus egile, ar pezh a c'hoarvez moarvat alies a-walc'h, e ouzont e pe lec'h en em gavout.

Ma ! meur a gentel a zo bet roet d'in gant Egile

hag o c'havet em eus talvoudus-bras. C'hoant am eus bet d'o rei da anaout d'hor c'henvroiz hag eur penadig am boa savet evit *La Bretagne*, met an Ao. Fouéré n'en deus ket kredet e embann, gant aon emichañs da feuka hor skrivagnerien difazi. Pec'hed e vefe, koulskoude, chom hep moula an traou a bouez am eus klevet gant Egile ha setu perak e lakaan amañ, evit lennerien SAV, eun diverra anezo.

« Gwall-skoueriet eo bet Mistri ar Brezoneg ganeoc'h », a lavaras d'in Egile, « o veza n'hoc'h eus ket heuliet ar reolennoù sakr a zo bet aozet ha diazezet ganto o-unan. Eun torfed bras, a dra sur, a eneb o gouiziegez ! Ha digarez evito da vresken ha d'ober cholori hag estlammou. Lavarout a rit e chomit tost-tre d'ar brezoneg beo, met, war o meno, ne deo ar brezoneg-se nemet eun trefodach euzus, mat hepken da-veza komzet gant trouc'herien buzug ha boueterezed moc'h. Ha, kouskoude, petra a gavomp e geriaduriou gall.-brez. ha Brez.-gall. ar Gonideg ? *Mintivez* a zo eur ger gwregel. Eeun evel e Kerne hag e Leon a-bez. Ec'h ! pebez fazi spontus ! Troude a lavar eur *wiskamant* (evel e Kerne a-bez ivez). Mantrus eo evelato.

« Ken diouiziekok hag an daou vailh-se eo moarvat oberour « Melezour ar Maro » pa skriv kement-mañ, paj. 76 :

Te roas dezaff peur flam ha dinam guisquamant,
Ma he mirse ent piz, *homan* oa Badyziant...

« *Chot*, daoust ma vez distaget evel-se gant an holl e Kerne hag e Leon, n'eo ket mat kennebeut, hervez hor *brientinien*. Eur c'holl bras eo evit hol lennegez ne vije ket ganet ar re-mañ eun nebeut kantvedou kentoc'h, rak neuze n'en divije ket kredet ar manac'h Fiakr Mezanstourm skriva diotachou evel ar re-mañ : « ... Pe me roy dyt breman a huyban var an *chout* »... (*Buhez Sant Gwenole, abad, paj. 70*).

« Aozer ar « Bassion », diouz e du, en divije diskredet d'e ouiziegez ha n'ouzon ket hag heñ en divije bet ar galon da skriva (paj. 77) :

Rase pront, dre da respont sot,

Ez vezo dan drot un *chotat*...

« Ma ziskennez » ha « ma zisentjen » ? Eun doare spontus, eme Mistri ar Yez. Ha padal e komz an holl evel-se el lodenn vrasa eus hor bro. « Ma tiskennez » ha « ma tisentjen » a zo gwelloc'h marteze. Met perak lavarout d'eomp neuze e vez graet atao ar c'hemmadur war-lerc'h ar stagell « ma » ? Int eo eta a ra ar fazi pa chomont hep lakaat « mar » e-lec'h ma faziit war o meno.

« Faziou mantrus a rit pa skrivit *ouzomp* e lec'h *ouzimp* ? Met arabat d'eoc'h en em chala re, graet eo bet ar faziou-se ivez gant hor skrivagnerien goz. Ne ouie ket ar re-mañ, avat, hor brezoneg ar mod nevez evito da veza kenkoulz paotred hag ar re a gav abeg e brezoneg ar bobl. Daoust ha n'eo ket e skridou kosoc'hik eget re *La Bretagne* e lennomp kement-mañ : « Nep a ra *deomp*, hep dout, hon bevance, hon soutan... », « *Digueneomp* present tout antier... » (Buhez Sant Gwenole, pp. 42 ha 62) ? Ha c'hoaz :

Chetu un den, ha me en cret

Ez eu an heny hep muy quet

A yoa *deomp* compset ; credet flour...

(An Passion, p. 48)

...Try person commun en unan,

Pan duy *deomp* tremen an bet man,

Hon miro ouz barat Sathan,

(Tremenvan an Ytron Guerches Maria, p. 72)

...Neuse a bep tu quen buhan

Cadarnn an barner souueran

A duy yen *gueneomp* ouz an tnou

(Buhez Mabden, p. 108)

« Nag a zevez *dudius* a zo ivez fall-tre ? Penaos 'ta e lavarfe paotred ar brezoneg *uhel* : nag a hini, nag a wech ? Ha piou en deus roet aotre d'ezo da varn ar brezoneg hervez doareou ar galleg ?

« N'ouzoc'h ket an doare-skriva ? Arabat d'eoc'h kavout re-ziaes gant an dra-ze. Kement-se a c'hoarvez gant kalz re-all ha n'eo ket ar re-ze peurvuia a gomz ar falla ar brezoneg. Paour kaez doare-skriva ! Abaoe ma 'z oun deuet da gaout soñj eo bet cheñchet c'houec'h pe seiz gwech, ha marteze n'eo ket echu ! »

Setu aze e berr-gomzou darn eus ar pezh am eus klevet gant Egile. Tra-walc'h evit eur wech neketa ! Pa garo paotred ar brezoneg *zink* e tisplegin d'ezo hiroc'hik eur wech-all. Aliet e oan bet ganto da glask eur c'helenner ha n'em eus tamm keuz ebet da veza sentet outo. Met petra a soñjit eus an hini en deus skrivet : « arabat dreist-holl lakaat ar vrezonegerien *da sevel an eil re a enep d'ar re-all* » ? Ha kredi a ra d'eoc'h e kollfe e amzer o vont d'ar skol gant Egile ?

YEUN AR GO.

* *

Va mignon koz Kolas Suignard en deus c'hoant d'am lakaat da gaozeal, muioc'h eget na garfen marteze ? Anaout a ran a-c'houde eur prantad mat e venoziou ha ne gredan ket en dije skrivet evidoun vunan. Trawalc'h da c'hoarzin em eus bet en eur lenn e varn diwar-benn hesoned ar Gwenedeg pa n'en deus biskoaz klevet ger anezañ !

Krouet eo bet ar « KLT » evit unani teir rannyez. Ma fell d'imp bremañ unani ar peder rannyez, eur fazi bras e vefe ober evel ma ne vije nemet diou. Tregeriz, Kerneviz o deus hizio o ger da lavarout. Dis-

kouezet em eus penaos ar beurunanidigez a ziskare meur a reizekadenn ; aes eo rei skoueriou all : er yez lennegel amzer amdremenet ar verb « bout » he deus eur furm-lec'hia « *edon* », dianav e-maez a vro Leon. Ar furm-se a zo eur furm goz distreset : *end oen* > *endoan* > *edoan* > *edon*. Pevar Breizad war bemp ne oar ket se. Pa soñjer ouspenn e vez distaget heñvel « *n'edon ket* » ha « *ne don ket* », e weler splann penaos, a-c'houde an deiz ma 'z eo bet divizet peurunani ar brezoneg, n'eus ket mui a « Gaelteeg » met peder rannyez da unani, eur « K L T G ». Derc'hel da furmou ar C'haelteeg, nemet diou lize-renn gemmet, a rofe d'imp da gredi n'emeur e soñj nemet mouga ar Gwenedeg ha goude-se, lamet an « h », pep tra evel diagent. Daou dra 'zo hag am chal eun tammig war-se : da genta, n'eo ket bet selaouet gant an Ao. R. Hemon ar pez a lavaren e niv. 25 SAV. Lenn a ran koulskoude en « Doare-skriva nevez », « h », pep tra evel diagent. Daou dra 'zo hag am chal paj. 5: « *al lizerenn « z » o klota ouz « h » gwenedek a vo skrivet « zh »*. Tri miz 'zo em eus diskouezet en doa ankouaet geriou. D'an 31 a viz genver e skriven « Arvor »: « *evel ma 'z on* ». E Bro-Wened e vez lavaret : « *él ma 'h on* ». Penaos kompren ? D'an eil, Roparz Hemon n'en deus ket lakaet eun *h* e dibenn e ano, *Roperh* e Gwenedeg. Daoust ha ne gavfe ket brao ar *zh* ?

Evit gwir, ret eo añzav ar wirionez : labourat war dachenn ar yez a zo labour ar yezonourien. Ha n'eus ket kalz a yezoniourien e Breiz, daou pe dri marteze ha c'hoaz ! An Ao. Kervella, e Gwalarn, a sav pennadou ijinet dreist. Anat eo, koulskoude, n'en deus ket c'hoaz meizet ervat petra eo ar yezoniezh. Rei a ra re a bouez d'ar skritur boutin, skeudenn fall ar soniou: eur yez a zo eun dra komzet ha klevet, da c'houde hepken eun dra skrivet. Setu perak moarvat e ra

faziou seurt hemañ: kredi ez eo, e « *daou* », distaget « *dow* », kontammet an *a* gant an *ou*, pa 'z eo an *o* ar vogalenn reiz ha koz.

Ret eo d'in ivez lavarout penaos en deus faziet Abeozen, p'en deus graet « predeneg » eus ar ger gallek « brittonique ». Ar ger « Preden » a zo tennet ez-reiz eus ar ger kembraek « Prydain », « Pritania », Breiz. An anoïou-gwan « pritanicos » pe « britanicos » a zeu e brezoneg da « predaneg » pe « brezaneg ». N'eo ket evit Abeozen e lavaran kement-se ; komprenet en doa a-dra-sur, an notenn am boa lakaet e SAV, evit an hini a ro d'imp kenteliou diwarbenn al lennegezh vrezonek, en Arvor, ne lavaran ket.

War-se, va mignon Kolas en deus gounezet e daol ; komzet am eus, ha stad ennañ.

ALAN J. RAUDE.

*
* *

O veza ma 'z oun bet sponñet dirak « *N'emañ ket an Aotrou Person ouz taol* », bet lavaret d'in warlene gant eur garabasenn e Bro-Dreger-Vihan, sponta 'ra an Aotrou Suignard d'e dro, ha skriva 'ra : « Biskoaz kement-all !... Sur a-walc'h ma oar Y. an Diberder eun tamm brezoneg bennak, e Bro-Gembre eo bet o kesta anezañ, ha tui a ran n'ez eus e Breiz (en diavaez da Vro-Wened eveljust), eur brezonegour hag a gredfe lavarout « *n'eo ket* » pe « *n'en deo ket an Ao. Person ouz taol* » gant aon na vije c'hoarzet d'ezañ e kreiz e c'henou ».

Gwaz a ze evit an dud aonik-se ! Betek bremañ e kreden e veze dereat d'eun den dereat komz eur yez dereat ; hogen gwelout a ran emañ ar wirionez gant tud ar Vro-C'hallaou, pa lavaront d'eur bugel o komz galleg mat ar skol : « *Comme tu t'expliques !* » Gwell eo war o meno komz galleg kraou.

Kement hini a yafe da Vro-Gembre da gesta eun tamm brezoneg bennak, a zeske gwelloc'h keltieg, moarvat, eget « *brezoneg-n'emañ-ket-ouz-taol* », brezoneg laosk, brezoneg Yann ar Minous. Ha c'hoaz, brezoneg mat a zeue gant hemañ meur a wech, me 'zo sur, daoust d'an den da veza laosk a-walc'h. N'eus forz : n'eo ket gantañ, gant e « *chañsoniou* », oun bet o teski ar brezoneg.

Adalek Pempoul betek Penmarc'h, e vèz klevet an dud o lavarout : « *N'emañ ket ouz taol* », her gouzout a ran. Ya 'vat, — hogen klevout a raer ivez *Aotrouien* e Lokournan, *koursou* e Lannuon ; *kochonou* e Sant-Yann-ar-Biz, hag all. Ha me hag a oa o kredi e oa dispar, kaer evel an heol, brezoneg tud K.L.T., diazez ar brezoneg lennegel ! Pa glevan gant unan-bennak *Aotrouien*, *koursou* ha *kochonou*, avat, em eus ar gwir da c'hoarzin d'an den-se « e kreiz e c'henou », evel ma lavar an Aotrou Suignard.

Mar doun krenn a-du gant ar brezoneg beo, n'oun ket tamm ebet gant ar brezoneg kraou, ar brezoneg laouek, brezoneg Yann ar Minous. Gouzout a ran ne da ket ar brezoneg war gaera, siouaz, a vloaz da vloaz, dilezet evel ma 'z eo. Eur wech p'edomp hon daou o sellout ouz dournskrid *Passion* ar Richou, an Aotrou Perrot a reas d'in teurel ple ouz troiou-lavar kalz gwelloc'h eget re ar brezoneg bremañ. Aze, e skridou mat ar re goz, pa vezont aes da gompren atao, ez an-me da zeski ar brezoneg. Ma'm bije gwellet « *n'emañ ket ouz taol* » er skridou-se, e vijen bet spontet kentiz, kerkoulz ha ma voen graet o klevout karabasenn an Aotrou Person. Ha n'em eus ket soñj da veza bet spontet.

Ra zeuio an Aotrou Suignard d'am sklerijenna ha d'am difazia. Ra lavaro d'in e pe lec'h e kaver « *n'emañ ket ouz taol* » (pe *er gêr*), dindan pluenn Eozenn Killivere, da skouer, pe oberour dianav *San-*

tez Nonn, pe hini *Santez Barbañ*, pe Yann an Arc'her, pe Jili Kêrampuilh, pe Fiakr Mezanstourm, pe Tangi Gwegen, pe an Tad Maner, pe Mark ar Person, pe Laurañs ar Richou, — ha marteze zoken Per Bruno, Herri an Trotta ha re-all c'hoaz ? Ha ma n'eo ket bepred o dournskridou-i-o-unan a zo deuet betek ennoomp, e pe lec'h e kaver « *n'emañ ket ouz taol*, pe *er gêr*, pe *el lec'h-mañ-lec'h*, » dindan dourn diampart Yann ar Moulleg, Klaoda Bihan, Visañ Gouarin, Fransez Herry, ha n'ouzon ket pere c'hoaz ? Me n'em eus ket soñj. Ra responto an Aotrou Suignard mar plij gantañ.

Da c'hortoz, e livirin eur wech-all e pe lec'h e kavan *n'emañ ket*, hag e pe doare.

Youen AN DIBERDEK.

*
* *

Pennad Suignard en hor SAV diweza am eus kavet dispar. Ya, evel ma lavar gant poell ha furnez « eun tammig habaskter, kenvroiz ker ! ma fell d'eomp en em gompren en hor yez. »

Gwir ivez ar pezh a lavar a-zivout ar gwenedeg.

R.P.L. de la MONNERIE.

SALAUN AR FOLL

Ne oa bet embannet betek hen nemet stumm gallek « Salaun ar Foll », unan eus peziou-c'hoari brudet hon dramaour bras Tangi Malmanche. Eur stumm brezonek a zo koulskoude hag ar blijadur he deus SAV da rei d'he lennerien eun tañva anezañ. An nebeut pajennou-mañ a zo tennet eus an eil arvest.

*
* *

.....
(Salaun a zo bet gloazet d'ar maro ; astennet eo war an douar)

SALAUN, *bihan e vouez*

Mestrez ! Erfin ! Diwezat e teuit !

klask a ra sevel, met koueza a ra endro Gant poan. Al laeron am eus kaset kuit.

AN ITRON

Piou 'n deus da c'hloazet ? Ar re-se ?

SALAUN

'ket... Eur vaouez.

AN ITRON

Eur vaouez fall neuze ?

SALAUN

Nann... eur vaouez fall ne-d-oa ket...

Nemet n'oa d'ezi mestr ebet...

Chom a ra dialan

Beaj vat ho peus graet ?

— 52 —

AN ITRON

Siouaz !

E bro bell p'edon o vale,
kannad am eus bet hep dale,
e oa va mab en eur c'hastell
ebarz eur c'hoad war nes mervel

SALAUN, *souezet*

Ho mab a zo aze ?

AN ITRON, *sebezet bras*

Va mab 'anavezez ?

SALAUN

o chom divarc'het eur pennad amzer
Kompren a ran e gwirionez.
N'am anavezit a geit all amzer ;
hon emwel a zo bet ker berr !
Va ano n'ouzoc'h ket zoken !

AN ITRON

N'intentan tamm.

SALAUN

Ho pezit soñj ;
warzu kêr Rom e oac'h o vont
da gas ho mab d'an Tad santel.
Va gopret ho peus da vevel,
hag ho peus roet ar skoed-mañ d'in.
Hag e tenn eus e askre e ziner koumanant

AN ITRON

A ya, soñj mat am eus erfin
Kerkent distroet, kerkent enklasket :
va intandant n'az anaveze ket.
Ma kavaz d'in n'az poa micher
da zont em zi da servijer.

— 53 —

SALAUN

Hoc'h intandant er gêr n'en em gave ;
me' gredas d'in e oa aet da vale.
Evelato me'zo bet er c'hastell
ha me 'm eus graet va servij a zoare...
Ar chapel am eus skarzet.

AN ITRON, *souezet*

Ar chapel ?...

SALAUN

Ar c'hloc'h d'an Anjelus am eus sonet ouspenn,
ha da sul evit an ofrenn
'hed an amzer hep fellel gwech...
Hirio avat ne rin ket va servij,
pa n'oun evit sevel en tour henoz...

AN ITRON

E pe seurt tour ?

SALAUN

Tour ar c'hastell !

AN ITRON

P'lec'h emañ 'r c'hastell-se ?

SALAUN

Amañ, Itron, **amañ** !

Hag e astenn e zourn warzu ar wezenn, aheurtet.

AN ITRON

*hep kompren goude eur jestr krenn ha klok, eviti
hec'h-unan*

N'ez eus kastell e Koad-an-Noz.

*Klevet en deus Salaun. War e vizach e teu liou an
estlamm, ha goude-se, ar rann-galon.*

An Itron, dic'halloud, a sell outañ gant truez

— 54 —

Doue da rei d'ezañ bennoz !
 Salaun a ra eur gourhîrvoud
 Ha falloc'h out ?

SALAUN

N'ouzon. 'vel eur yenienn a grog ennoun...
Eur yenienn hag am skorn en doue eus va c'halon...
Hag e krog da ronkella

*An Itron a ya kuit goustadik, hag he skeud a deuz
em amc'houlou. Eur barr-avel a dremen, ennañ eur
glaz o seni en diabell. Goude-se ez eus sioulded
dre-holl. Raktal, el lec'h ma'z eo bet teuzet an Itron,
ec'h en em ziskouez-hi adarre en eur c'helc'h-sked
sebezus. Dont a ra da Salaun ha soubla a ra dira-
zañ.*

AN ITRON

gant eur vouez kemmet, dizenel
Va servijout a gredes evelse ?

SALAUN, *gant eun huanad*

E feson, Itron, m'her c'hrede,
gwir evel me ' gred e Doue.

AN ITRON

Va distro edos o c'hortoz ?

SALAUN

Ya, gant evez hag hep repoz,
ken en deiz, ken en noz.

AN ITRON

Emroet d'in out bet en da bez ?

SALAUN

Bez' oc'h bet, Itron, va mestrez,
er maro evel er vuhez ;
roet em eus va fez, ha muioc'h,

— 55 —

pa 'm euz dilezet evidoc'h
ar plac'h a oa va c'harantez.

AN ITRON

*a sav he fenn. Er maez eus he fichourell damadreñ-
vaet ec'h em ziskouez lugernus he bizach gaer
dreist-natur*

Dre ha feiz kalet evel dir,
dre da esper ker start hag hir,
ouz en em nac'h krenn te da un'
eus ar fals ac'h eus graet ar gwir.
Muioc'h, gwelloc'h eget nikun
ac'h eus va servijet, Salaun !

SALAUN, *berralanet gant an esper*

Salaun !... Va ano a ouzoc'h bremañ !
*an Itron a sav sounn, a laosk he mantell d'an traoñ
hag a ziskouez eur sked selestiel.*

Na c'houi 'zo deuet kaer raktal !
N'oac'h ket en doare-se gwechall !

AN ITRON

T'ec'h eus labouret hep gortoz digoll ;
pa n'esperes seurt ac'h eus lezet holl...
Ya, va servijer glan out bet,
ha da c'hopr a vo d'it kontet.

SALAUN

Paeet oun, pa 'm eus ho kwelet.

AN ITRON

Neb en deus poaniet dibervez,
dibervez' vo paeet ivez.
Salaun me ' aotre d'it, evit da begement,
hep he menti va c'harantez divent.

SALAUN, *o tamsevel, sklerijennet*

O komzou dispar ! O tenera mouez !

C'houi ne gomzit ken evel eur vestrez.
Itron, piou oc'h-hu, piou oc'h-hu ?

AN ITRON

en eur astenn he divrec'h warzu Salaun

He farez oun bremañ d'am c'hoar
he deus da c'hanet d'an douar.
Vertuz va c'harantez santel
az kan d'ar vuhez eternal.
Evel da vamm ouz he barlenn
az tougas da zour ar c'hristen,
evelse m'az tougo, va mab,
d'an Hini a verk ar re a zibab.
Hag e kemer Salaun en he divrec'h

SALAUN, *goursavet, roc'hus e vouez*

Mamm ! O Mamm !
Mervel a ra. Kleier en neñv

AN ITRON

*goude beza lakaet goustad Salaun war an douar, en
eur sevel*

Va mab ' zo maro...

GOUEL

Divinadellou koz

1. Petra a zalc'h da labourat e-pad ar bloaz hep kaout paeamant ebet ?
2. Kant toull war eun toull hag eun ibil kig d'o stan-ka tout.
3. Prestit d'in-me ho tra douzet da lakaat va zra blevek ;
Me 'roio d'eoc'h tri devez reorek.

Respontou en niverenn 28

*

Respontou da zivinadellou an niverenn 26 :

1. Eur c'had, eul louarn, eur c'hi hag eur bleiz. —
2. Ar vesperenn. — 3. Eur bod radenn. — 4. Eun tamoez. — 5. Eur bolotenn neud. — 6. Botou ler.

*

Diskoulm geriou-kroaz an niverenn 26 :

A-led : 1. tanflammheñvel. — 2. reouizieien — va. — 3. us — rr — oged. — 4. garmou — aba — Ulm. — 5. rae — ld — atersi. — 6. Etiopia — diover. — 7. uz. — 8. Ao.Ao. — tosennou. — 9. ud — dal — al. — 10. Sebeliadurio.

A-serz : 1. trugarekaüs. — 2. aesaat — ode. — 3. no — reiza. — 4. furm — ode. — 5. li — Po — al. — 6. azeuli — li. — 7. mi — dant. — 8. mera — oad. — 9. hirbadus. — 10. ee — atize. — 11. nno — eo — nai. — 12. Gurvan. — 13. evelse — oa. — 14. Ladmirault.

« D'an Ao. MEVEN MORDIERN
hag en deus diskouezet d'in
an Hent ».

Theophil JEUSSET

ANOIOU - LEC'HIOU
BREIZ-UHEL

LABOURIOU GALLEK AN OBEROUR :

Histoire de Bretagne.

(embannet gant ar gazetenn « La Province »), 1933-34.

L'Armorique gallo-romaine au Ve siècle.

(Istor ha lec'hanvadurez, tennet eus ar gelaouenn « An Oaled »), 1936.

Le parler Gallot.

(Istor, yezadur ha marvailhou e galleg Breiz-Uhel tennet eus « An Oaled »), 1937.

MAMENNOU

1° LEVRAOUEG DRE VRAS.

Auguste LONGNON, *Les noms de lieu de la France*,
eur pikol levr, * 1920-1929.

Armand DAUZAT, *Les noms de Lieux, origine et évolution*,
eul levr dourn, 1926.

2° LEVRAOUEG A-ZIVOUT BREIZ A-BEZ.

D'ARBOIS DE JUBAINVILLE, *Phonétique et Dérivation bretonnes*, 1881.
Recherches sur l'origine de la Propriété foncière et des noms de lieux habités en France,
eur pikol levr. 1890.

Joseph LOTH,

L'émigration bretonne en Armorique, 1883.
Chrestomathie bretonne, 1890.

Les mots latins dans les langues brittoniques, 1892.

Les langues bretonne et romane en Armorique,

Embannet war ar « Revue Celtique », 1907.

Les noms des Saints Bretons,
Embannet war ar « Revue Celtique »,
1908-1909.

Aurélien de COURSON,

Cartulaire de Redon,
eur pikol levr, 1865.

Arthur de la BORDERIE,

Histoire de Bretagne,
kevrennou I-II-III **

Auguste LONGNON,

Pouillés de la province de Tours,
eur pikol levr.

Georges DOTTIN,

Glossaire de Pléchâtel, gant *Introduction aux Parlers de la Haute-Bretagne*, 1901.
La langue gauloise, 1920.

3° LEVRAOUEG A-ZIVOUT RANNVROIOU BREIZ-UHEL.

Abbad Guillotin de CORSON, *Pouillé historique de l'Archidiocèse de Rennes, Dol et St-Malo*,
6 levr,

Herri QUILGARS,

Dictionnaire topographique de la Loire-Inférieure.

P. ROSZENSWEIG,

Dictionnaire topographique du Morbihan.

Geslin de BOURGOGNE,

Anciens Evêchés de Bretagne, I Evêché de St-Brieuc,

6 levr, ***

- * Embannet goude maro an oberour gant e ziskibien.
- ** Kalz anoiou-lec'h a zo enno.
- *** Touellus eo ano boutin al labour-se. Bras meurbet e oa mennad an oberour, hogen embannet en deus al labour war eskopti St-Brieg hepken. Talvoudus eo, dreist-holl, ar c'hevrennou III, IV ha VII evit an anoiou-lec'h.

4° DASTUMADENNOU.

Pennadou-skrid en.bannet war ar « Revue Celtique » ha « Romania ».

BERRADURIOU

- A. L. Auguste Longnon.
D. J. D'Arbois de Jubainville
L. Loth. (*lies skridou war ar « R. C. »*)
Lab. La Borderie
S. B. Saints Bretons (Nom des)
M. L. B. Mots Latins dans les langues britanniques
L. R. B. Langues bretonne et romane en Armorique
C. R. Cartulaire de Redon
L. G. Langue Gauloise
F.V. Fransez Vallée (*Geriadur meur gallek-brezonek*)
R. D. Rumon Delaporte (*Kartenn Vreiz*)
M. M. Eveziadennoù graet gant Meven Mordiern.

Goude anoiou-parreziou D. a dalv kement hag « eskobti Dol » ; N., « eskobti Naoned » ; P., « Penteur » ; R. « eskobti Roazon » , S. M. « eskobti St-Malou » ; Gw. « eskobti Gwened » .

N'am eus ket graet evez ouz enezennadou an eskobti Dol e-touez an eskobtiou arall.

ESAE BREZONEKAAT ANOIOU - LEC'HIOU BREIZ-UHEL

Roll an anoiou-lec'hiou a vo kavet amañ a zo brezonekaet evit ar wech kenta. N'eo ket bet aes evidoun rei o furm-orin evit al lod anezo a oa brezon. Tennoc'h c'hoaz eo bet al labour evit ar re c'hallek.

Staget am eus ouz ar reizskrivadur nevez an anoiou-lec'hiou henvrezonek. Troët am eus pe kenaozet, kentoc'h, e brezoneg an anoiou roman.

Stummet am eus ar brasa niver a anoiou-parrez a c'hellis (hag evidoun-me beza micherour e-pad an devez).

Furchet am eus en diellou koz, en teskadou-skridou, el levriou a bep seurt, — dreist-holl en Istor.

Ne gredan ket ez eo difazi va labour. Gouzout a ran e oa diaes-tre da ober.

Spi am eus ma vo barnet a c'hrad-vat gant ar vutellourien a sello outañ.

Rak fizians am eus da gregi en eul labour talvoudus evit Dazont Breiz. Ha gant aked am eus labourer.

N'am eus ket kavet ar c'henskoazell am eus goulennet digant ar re varrek war an dachenn-se.

Mil bennoz, avat, d'ar vignoned o deus kenlabouret ganin, — dreist-holl da Wilherm Berthou — Kerverziou, eur paotr a gompren gallegerien Breiz-Uhel.

Th. J.

(savet e galleg e 1931 ha troët gant an oberour e 1932)

ANOIOU - LEC'HIOU BREIZ-UHEL

Acigné, R.	AZINIEG	<i>Aciniacum</i> , 1030, <i>Aziniaco</i> , XII ^{vet} k., <i>Acigneium</i> , 1174 — * <i>Aquiniacus</i> , D. J.
Aff, st.	AV	<i>Aeff flumen</i> , etro 1.000.
Aigrefeuille, N.	GRIFEILH	<i>G. de Acrifolio</i> , 1156, <i>Agrifolium</i> , 1287, <i>Agrifolium</i> , XIII ^{et} k., <i>Agrefoille</i> , h.k. — * <i>Acrifolium</i> = kelenn, A. L.
Allaire, V.	ALER	<i>Alair</i> , 878 — * <i>Alaracum</i> ; s. o. St-Just a oa leshanvet gwechall « en la frairie d'Alérac ».
Amanlis, R.	AMELIZ	* <i>Amelius</i> (fundus) evit <i>Aemilius</i> , furm latin-izel, D. J.
Andouillé (Neuville), R.	ANDELIEG	* <i>Andeliacus</i> , D. J.
Antrain, R.	ETRAON (1)	<i>Intramnum</i> , XI ^{vet} k., <i>Entreiacum</i> ha <i>Entrenium</i> , XII ^{vet} k., <i>Intremium</i> , XIII ^{vet} k., <i>Intraimeyem</i> , XIV ^{vet} k., <i>Entraim</i> , XVI ^{vet} k. — * <i>Inter Amnes</i> (kember).
Argentré (du-Plessis), R.	ARC'HANTRED	<i>Argentrium</i> , XII ^{vet} k. — * <i>Argentoratium</i> , D. J.
Arthon (en-Retz), N.	ARZIN	* <i>Artedunum</i> , A. L. ; gwelloc'h * <i>Arto-dunum</i> , L. G.
Arz, st.	ARZ	<i>Atr</i> , IX ^{vet} k.
Aubigné, R.	ELVINIEG-Roaz.	<i>Albinicum</i> , 1086-1158. — S. o. Elven, deuet eus * <i>Albanos</i> , S. B. hag ouz Herbignac (bronnaoned) deuet eus * <i>Albinicus</i> , D. J.

Aucaleuc, S. M.	EUSKALLEG	<i>Oscalloc</i> , XII ^{et} k.
Augan, S. M.	ALGAN	<i>Algam</i> , 833, <i>Algan</i> , 1131
Avessac, N.	AVIZEG	<i>Avizac</i> , 835, <i>Avesiacum</i> , 842, <i>Avezac</i> , 866.
Bain-de-Bretagne, R.	BAEN-meur	<i>Baiocum</i> , 1040, <i>Baionum</i> , 1050, <i>Baym</i> , 1231.
Bains-sur-Oust, V.	BAEN-Ballon (2)	<i>Bain</i> , 834, <i>E. de Balneo</i> , 1238.
Batz (Bourg-de-), N.	BAZ-Gwerann	<i>Was</i> , <i>Baf</i> , IX ^{vet} k., <i>Baas</i> , XIV ^{et} k.
Baulon, S.M.	BALLON (3)	<i>Beaulon</i> , XII ^{et} k.
Bauré (k. e Bains-s.-Oust.)	BALROUED	L.
Bazouge-du-Désert (La), R.	BAELEG-an-Dezetz	<i>Vicus qui Basilica dicitur</i> , 1040, <i>E. de la Bazogia</i> , 1090.
Bazouges (sous-Hédé), R.	BAELEG-Hezeg	<i>E. de Bazogetis</i> , 1158, 1185.
Bazouge (la Pérouse), R.	BAELEG-Perez	<i>E. de Bazocis</i> , XI ^{et} k., <i>B. Petrosae</i> , 1516.
Beignon, S.M.	BIGNEN (4) B. U.	<i>Beingloen vicaria</i> , 843, <i>Bicloen</i> , IX ^{et} k.
Besné, N.	BEZENEZ	<i>Bethenez</i> , amzer merovel, La B.
Betton, R.	BEZON (5)	<i>Bettonis</i> , 1152, <i>Beton</i> , 1236, <i>Bettonium</i> , 1516. — Diwar-benn T/Z, s. o. pez/* <i>petto</i> , M.M.
Beuvron, st.	BEVRUN	* <i>Bebrono</i> A. L.
Blain, N.	BLAEN	<i>Blaen castrum</i> , XI ^{et} k., <i>Blaign</i> , 1128 ; h. v. <i>blaen</i> = « sommet », <i>Chr</i> .
Bodéo, P.	BODEOU	<i>Bodeou</i> , 1246, 1270.
Bologne, st.	BOLUN	* <i>Bononia</i> .
Bonneuvre, N.	BUNVRE	* <i>Bonnobriga</i> , D. J.
Boquého, P.	BODGAZOU	<i>Botgadou</i> , 1198.

Boquen (abati)	BODKIAN	<i>Bochian</i> , 1148, <i>Boquian</i> , 1163, <i>Boquien</i> , 1209.
Bouexière (La), R.	BEUZEG-ROAZON	* <i>Buxeria</i> .
Bourg-d.-Comptes , R.	BOURGOM	<i>Plebs Coms</i> , 866, <i>Plebs Cons</i> , 871, <i>e. de Coons</i> , 1224, — Galleg B. U. <i>Bourcoñ</i> (6).
Bourseul , S.M.	BOURSAOUD (7)	<i>Boursout</i> , <i>Boursset</i> , XIV ^{vet} k.
Brain (sur- Vilaine), V.	BREN-W.-Wilun	(Ano koz : <i>Placio</i> , 530, <i>Plaz</i> , 836, <i>Placitum</i> , 838) <i>Brain</i> , 1238, — <i>Bren</i> = krech ; s.o. <i>Chr</i> .
Bran (Le), k.e parrez Gwael	BREN-Gwael	s. o. <i>Chrestomathie</i> .
Bréteil , S.M.	BREIZIAL	* <i>Brittogilum</i> D. J. — Gwelloc'h hervez A. L. ha L. * <i>Britto- oialum</i> .
Brie , R.	BREO	* <i>Briua</i> ; s. o. Brie (Bro-C'hall) e A. L.
Brignac , S.M.	BRENNIEG (8)	* <i>Brenniacus</i> , D. J.
Broons , S.M.	BRON	<i>Gaufrido de Broon</i> , 1205, <i>Ro- berto de Broun</i> , 1207, R. de <i>Breum</i> , XIII ^{vet} k. Bron : « colline en forme de ma- melle » (stêr implijet c'hoaz e ho Sembre) pe eun ano den evel <i>Broin</i> , <i>Broen</i> a gaver e Diell Redon (s. o. <i>Chrest</i>).
Bruc , S.M.	BRUG	<i>Plebs Bruc</i> , 1.000, — <i>Brug</i> = <i>Bruyère</i> , hervez A. L., ; s. o. <i>Lanruc</i> e S. B.
Bruz , R.	BRUZ	<i>P. de Brud</i> , 1.070, <i>Bruza</i> , 1.164, <i>Breuz</i> , 1.247.

(da gendere'hel)

Notennoù

(1) R. D.

(2) Emgann Ballon a voe gounezet gant Nevenoe e parrez Baen, gouez d'an ao. ao. Lab. ha L. — Hizio e kaver c'hoaz eno eur gêriadenn anvet « La Bataille ».

(3) Menneget eo e buhez St-Turio eul lec'h anvet Ballon. Edo al lec'h-se « en eskopti Dol ». — An ao. abbad Duine, en e levr dudius « La Métropole de Bretagne », a lavar ma oa ar manati Ballon, e kichen Redon. Evit gwir, eskibien Dol a zeuas gwechall evel perc'henned er manati-se. — En enep, Lab. a grede ma oa menneget e buhez Turio parrez « Baulon ». Evit sur, « Baulon » a dalv kement ha *Ballon* gwechall e keñver ar soniadouriez ; vogalennet eo bet gant ar galleg hepken.

(4) An ao. Guillotin de Corson en deus faziet oc'h hanvalout *Beingloen* ouz Baulon. Hanvalout a reer *Bicloen* ouz Beignon. Hogen, *Bicloen* ha *Beingloen*, a zo daou zoare skriva eun hevelep ano. Mar befe bet skrivet *Beingnoen* (gant eun N) e vefe reiz Beignon e galleg. Sellout ivez ez eo tost Beignon ouz Bignan, e Breiz-Izel, a oa skrivet *Bingnen* e 1421.

(5) *Betto* — a zo eun ano germanek ; s. o. Bethoncourt ha Bethonvilliers (Bro-C'hall) e levr A. L.

(6) Ar furm gallek B. U. a zo kalz gwelloc'h eget ar furm iskis implijet gant kargerien Bro-C'hall : keñverit *com-* ouz *comboro* « barenn, skluz, » *L.G.*

(7) S.o. Corseul.

(8) Eun tamm c'hoarzin : p'edon e Gwened, gouizieion ar « Société Polymatique du Morbihan » a rae klotaat Brignac ouz *brign*, salokras !

(9) Hag edo Konkaven eur porz war eur stêr ? N'ouzon ket !... Koulskoude, e-kichen ar gêriadenn anvet hizio Konkaven-Izel (« La Basse Cancale ») ez eus eur striz-mor anvet « La Vieille Rivière » (*Aven-goz*) etre an aod hag eun enezenn roc'hellek hir ha striz. — A hend-all, liës barrez a zo bet gouledet e pleg-mor Konkaven, da skouer *Toumen*, menneget c'hoaz er XIV^{vet} k. — E derou ar Grenn-Amzer, ar Renz en em sile dre St-Sulio beteg St-Melar-war-vor ; s.o. Lillemer = *Añ Enez-veur*.

FENTIGELLOU

Eun iliz iskis

Brao e oa an amzer hag al laboused a gane laouen er gwez hag er girzier. E-ser lenn e vreviel e oa aet an Aotrou person d'ober eun droiadig war ar maez. En eur park, tost d'an hent bras, e oa eur c'hrennard o tiwall e saout hag, e-ser teurel evez en e loened, e seblante labourat aketus ha didrouz e-kichen eur c'hleuz. Mont a reas ar beleg e-barz ar park ha kurius an tamm anezañ e c'houlennas ouz ar bugel petra edo oc'h ober.

« Eun iliz an hini eo am eus graet aze, aotrou person », a respontas ar mousig.

— « Eun iliz ? », eme ar beleg, souezet eun tammig. « Mat tre, mat tre ! Met gant petra eo bet savet ganeoc'h, va mabig ? »

— « Gant kaoc'h saout, respet d'eoc'h aotrou person ».

— « Chê ! gant... kaoc'h saout ! Met e pe tec'h emañ an tour ? Ne welan ket an tour ».

Hag ar beleg a selle ouz ar pezh-labour souezus savet gant danvez souezusoc'h c'hoaz.

Chomet e oa ar c'hrennard daoulinet dirak e iliz hag anat a oa e oa lorc'h ennañ gant e labour. Astenn a reas e zourn dehou, digempenn eun tammig e c'hellit kredi, ha gant e viz-yod, ken du hag hini eur morian gant ar fank-loened e oa bet o flac'hata, e tiskouezas eur bernig kaoc'h saout ront ha hir ha beget lemm :

« Amañ emañ an tour, aotrou person », eme ar c'hrouadur.

— « A ! ya, eun tourig brao eo avat, met ne welan ket an aoter vras ».

— « Aze emañ-hi, aotrou person. Hag er penn-all em eus lakaet an ograou hag ar maen-font. Amañ emañ ar skinier hag ar c'hadoriou. Du-ze uheloc'h emañ ar spled hag, en daou du d'an iliz, ar c'hadoriou-kofez. Bremañ, sellit ouz ar pilerou hag e weloc'h ar sent harp o c'hein outo. Hemañ eo Sant Per, va sant patron, eun alc'houez kaoc'h gantañ en e zourn. Hag amañ emañ ar gador-sarmon... »

Bamet e chome an aotrou person da sellout ouz labour ar paotrig ha ne ouie ket petra da lavarout. A-benn ar fin, koulskoude, e tistagas en eur vous-c'hoarzin :

« Brao, brao-tre eo hoc'h iliz, met eun dra bennak a vank enni ».

— « Petra 'ta ? » a respontas ar mous.

— « Eur beleg a-dra-sur, va mabig ».

— « Ya ! Gouzout 'ouzon, aotrou person, met n'em boa ket kaoc'h awalc'h d'ober anezañ ».

GWAY AR YOUDIG.

PAJENN AR YEZ

Kemmaduriou kensonennou ar brezoneg

(Kendalc'h) (1)

II. — KENSONENNOU E DEROU AR GERIOU

N'eo ket heñvel buhez ar c'hensonennou e derou ar gerioù ouz hini ar c'hensonennou-diabarz. Ar c'hensonennou blot studiet ganimp beteg-hen ne c'hellent beza kavet e derou eur ger nemet pa vez kemmadur dre vlotaat goude ar ger araok. A-hend-all, la lâret eo en derou gwirion eur ger, ne c'heller kavout nemet ar c'hensonennou kreñv, kouls lavaret. Kement-se eo a fell d'imp bremañ lakaat anat.

Arabat d'imp dalea da ziskouez e c'heller kavout e derou ar gerioù brezonek pe gensonennou-tarz *p, t, c, k*, pe gensonennou c'houez *f, s, ch, x*, pe ar gensonenn-fri *m*, a zo anezo holl kensonennou kreñv. An dra-se n'eo nac'het gant nikun, na ne c'hell beza. Ret eo lakaat anat koulskoude :

a) ez eo kreñv ar c'hensonennou-derou *b, d, g*, (skrivet e vint *bb, dd, gg*, pa vo ret ober an diforc'h) ha disheñvel meurbet diouz ar c'hensonennou-diabarz blot : *b, d, g*.

b) na vez kavet nemet eur wechig bennak ar c'hensonennou blot *ff, z, j, h, v*, e derou ar gerioù.

(1) *Sav niv. 26.*

c) n'eo ar c'hensonennou-derou *n, l, r* (skrivet hervez al lizerenneg voutin) netra e gwirionez nemet *nn, ll, rr* a vez kavet e diabarz ar gerioù, ha n'eo ket *n, l, r*, a vez kavet e diabarz ivez.

1°

Ar c'hensonennou-derou *b, d, g* (na zeuont ket diwar eur c'hemmadur), a zo kreñv.

Lezel a raimp a góstez, daoust d'ezo beza sklaer ha kelennus meurbet evit ar re o anavez, skouerioù ar vouezoniezh, ha ne vo galvet d'hor sikour nemet skiant ar vrezonegerien a-vihanik. Keñveria diou ha diou ar frazennoù-mañ evel ma 'z int distaget :

b	}	aet eo e baz kuit
		aet eo he baz kuit
d	}	kemer ar sukr a deuz
		kemer ar sukr ha deus
g	}	torret eo e garr
		torret eo he gar

En tri goublad frazennoù-se, heñvelig a-walc'h diou ha diou dre an distagadur, ar c'hemm a zo war eur poent evit an doare-skriva, war eur poent all evit an distaga. Ar frazennoù-se, ha re all c'hoaz, a zo bet distaget ganimp dirak brezonegerien a Vro-Leon, a Vro-Gerne hag a Vro-Dreger, a voe goulennet diganto trei anezo e galleg an eil warlerc'h eben en heuliad ma oant bet distaget. Er Vourc'h-Wenn hag e Milizag da skouer : « lakait e galleg, hini goude hini, an diou frazennoù-mañ :

« *gwelet a fan e bez* (1) *bihan* ;
gwelet a ran he bez bihan. »

Neb a oar mat ar yez, ne fazi ket, ne gemmesk ket

(1) War-dro Plabenneg, e vez distaget *pez* ha *bez*, e-lec'h *piz* ha *biz*.

ket baz ha paz, teuzi gant dont, ar c'harr gant gar, nag ar bez bihan gant ar pez bihan.

N'int ket sikouret gant ar skritur ; hag ar re n'ouzont ket lenn a ra an diforc'h kenkoulz. An diforc'h-se a zo nemetken e doare-distaga *b, d, g*, e derou ar geriou. Distaget e vezont blot en *e baz, a deuz, e garr, e bez bihan* ; distaget e vezont kalet, betek o gevella, en *he (b)baz, ha (d)deus, he (g)gar, he (b)bez bihan*. Ar c'hemm-se a zo a-walc'h evit kemma ster frazennoù a-bez. Bremaik (paj. 78) e lennoù eur gontadenn savet a-ratoz evit lakaat kement-se anat : « An Aotrou person a zo troet e dour ». Kontet eo bet koulz e Leon, e Kerne ha da Dregeriaded, hag atao eo bet koulz e Leon, e Kerne Dregeriaded, hag atao eo bet kavet dudius-tre. Setu an doare aes m'eo bet savet. Klaskit en eur geriadur koubladou geriou o keñveria evel *pod ha bod, tu ha du, koz ha goz* ; kemmit ar geriou o teraoui gant *p, t, k* dre vlotadur ha lakait an eil rumm hag ar rumm all en eun danevellig o rei d'an eil ha d'egile eur ster a-zoare.

An diforc'h-se etre *b* ha *bb*, *d* ha *dd*, *g* ha *gg* n'eo ket eur gudenn vras er yez, hogen gwirion eo. Ar *b, d, g*, a zeu diwar eur c'hemmadur dre vlotaat a zo an hevelep re gant *b, d, g*, etre diou vogalenn e-kreiz ar geriou, hogen na kar na par da *b, d, g*, digemmet e derou ar geriou. Hag an diforc'h-se a vir na vefe diglok roll eeun-tre ar c'hemmaduriou evel ma vint diskleriet bremaik. Hep an diforc'h-se, en eur roll lec'h m'eo ret d'eur gensonenn beza kreñv pe vlot, n'oufer e pelec'h lakaat *b, d, g*, a vefe blot peogwir e teuont eus blotaat ar c'hensonennoù kreñv *p, t, k*, hag a vefe kreñv war-eun-dro peogwir o blotadur a ro ivez ar c'hensonennoù blot *v, z, h*.

E taolenn ar c'hemmaduriou, eta, e-lec'h ar roll koz :

<u>P</u>	<u>T</u>	<u>K</u>	<u>B</u>	<u>D</u>	<u>G</u>
B	D	G	V	Z	H

e kemerimp eur roll reisoc'h e-keñver ar skiant hag e-keñver an traou evel m'emaint e gwirionez :

<u>P</u>	<u>T</u>	<u>K</u>	<u>BB</u>	<u>DD</u>	<u>GG</u>
B	D	G	V	Z	H

2°

Ar c'hensonennoù blot *ff, z, j, h, v*, ne vezont kavet morse e derou ar geriou. Anat a-walc'h eo pa daoler eur sell en eur geriadur, da skouer e « geriadurigdourn brezonek-gallek » Roparz Hemon.

Evit *ff* ha *h*, eo diaes a-walc'h ober an enklask-se, evel m'hon eus diskleriet araok : rak ar soniadou-se n'o deus arouez ebet er skritur boutin hag a vez kemmesket : *ff* gant *f* pe *v*, hag *h* gant *x*. Pephini eta n'en deus nemet klask en e emskiant yezoniell, pe en e eñvor.

E Bro-Leon, *f* e derou eur ger a dalvez atao evit *f*, morse evit *ff*, ha *c'h* e derou eur ger atao evit *x* (da sk. : *c'hoar*) nemet er ger *c'hoaz*, avat, e-lec'h m'eo implijet evit *h* ; an Aotrou Chaloni Berthou hag en deus meizet ivez kement-se, a skriv atao *g'hoaz*.

Eur ger brezonek-rik hepken a zeraou gant *z*, ar rakverb « *zoken* » ; hogen dont a ra hemañ eus « *a zo ken = a zo mui* » ; ne dalvez ket kalz tra, eta, ar *z* er ger-se...

Eur ger hepken ivez o teraoui gant *v:vi* (vi ar yar). Ar ger-mañ a zo e Leon ha Kerne, stumm a-vremañ eur ger kosoc'h *u*, deut da veza *vi*, dre levezon al liester *uiou* ; *u*, a zo bet miret gant Tregeriz ha Gwenediz ha *zoken* e lec'hioù 'zo a Vro-Leon, Sant Pabu ha tro-dro.

Ar perc'henna *va* a zo kemmadur *ma*.

An holl c'heriou all e *v* a zo geriou tennet eus al latin pe ar galleg : *vak, vertuz, vizil, vil, voti, voulouz*, hag all... meur a c'her gallek e *v* o deus kollet o c'hensonenn derou, *voiture : boetur* pe *gwetur* ; *valise : malizenn* ; *vagon : bagon* ; ha zoken *velo : belo* e lec'hioù 'zo. Kement-se a ziskouez anat eun dra : ar brezoneg ne chouzañv ket ar *v* e derou e c'heriou.

An hevelep tra a zo gwir evit *j*, daoust m'eo hiroc'h roll ar geriou e *j* a vez kavet er geriadurioù. Touellus eo ar roll-se. Kalz eus ar geriou-se a zo bet krouet nevez 'zo ; darn ivez a zo geriou a Vro-Dreger pe a Vro-Wened, kreñvoc'h enno levezon yez an amezien c'hall. E tu-hont d'eur ger bennak a orin estren evel-just, brezoneg Leon, dreist holl Goueled-Leon, hep darempred ebet gant ar rannyezoù all, a ra atao gant *ch* e-lec'h *j*. Da skouer : *chabadao, chao, Chanig, chestou, che !* pe *Chesus ! chiletenn, chilgamm, Chil (Gilles), Cherom (Jérôme), choa, chod* hag all...

Goude enklask spis, ne gaver nemet tri ger e Bro-Leon a zeraoufe gant eur gensonenn-c'houez moueziet : *c'hoaz, vi, zoken* ; en tri anezo, ar gensonenn-se a zo a orin yaouank, zoken er ger *c'hoaz* : ar ger kembraek *CHWAITH* a zeraou gant eur gensonenn divouez.

Heñvel-awalc'h eo an traou el lodenn vrasa a Vro-Gerne, hogen disheñvel e Bro-Wened ha Bro-Dreger. E Bro-Dreger ez a war ledanaat implij ar c'hensonennou-c'houez moueziet e derou ar geriou ; ar *j* a vez kavet alies, *s* a gemm e *z* (*sant : zant* hag all...), *f* a zeu da veza *ff* hag a-wechou zoken *v*, dre ma tostaer ouz Bro-C'hall, war lez domani ar brezoneg e vez distaget *valc'h, vorc'h, veunteun* pe *vantan*, evit *falc'h, forc'h, feunteun* hag all... (s.o. kartennoù 193-200 « Atlas Linguistique de Basse-

Bretagne »). Hep mar ebet, yez Bro-Leon ha Bro-Gerne eo he deus miret war ar poent-mañ doare koz ar yez.

3°

Ar c'hensonennou moueziet e derou ar geriou *n, l, r*, a zo kreñv, heñvel ouz ar c'hensonennou-diabarz gevellet *nn, ll, rr*.

Arnod ar vouezioniourien a zegas d'imp eur skoazell a-bouez, pouezus dreist-holl evit *r*. War eur bladenn *r*, er ger « *bera* », ne skriv nemet eul lamm ; *rr* ar ger « *berra* » a skriv daou lamm ; pep *r* e derou eur ger, hini « *rod* » da skouer a skriv atao daou, alies tri lamm, hag a c'hell beza divouez evel ar *rh* kembraek. Ret eo ansav eta eo an *r* e derou eur ger kreñvoc'h zoken eget *rr* en diabarz. An arnod a dalvez ivez evit *l*, hag *n* ; amañ koulskoude al linennou a zo eeun hep lamm ebet, ha ne vez ket kavet arouez divoueziadur ebet, zoken evit *l* a zo divouez e kembraeg ha skrivet *ll*.

Eun enklask all a c'heller ober gant sikour ar vrezonegerien o-unan.

Sellomp piz ouz an teir frazenn-mañ :

An dud a zo el leur

Mari a zo en he leur

Per a zo en e leur

Pep brezoneger a anzavo dioustu ez eo *l* « he leur », tost-kar d'an *ll* gevellet eus « el leur » ha n'eo ket d'an *l* skañv a gaver en « e leur » ; kar eo an *l*-se d'an *ll* eus « gellout » ; hogen heñvel eo *l* « e leur » ouz *l* ar ger « gwelout ». Adlavaromp n'en deus *h* ar perc'henna gwregel levezon ebet e kement-mañ, an diforc'h n'emañ ket aze. En diou frazenn-mañ :

Per a zo en e leur,

Paol a zo e leur an ti all

an diforc'h a zo heñvel etre *l* (e leur) hag *ll* (e leur an ti all) daoust ma n'ez eus arouez ebet a gement-se er skritur.

E-doug eun enklask dre Vreiz-Izel, eo bet lakaet tud a Vro-Leon hag a Vro-Gerne da drei e galleg, hini evit hini, an diou frazenn-mañ :

a) *Ro e lod d'ezañ, hag he lod d'ezi*

b) *Ro he lod d'ezañ, hag e lod d'ezi.*

An holl hag o doa anaoudegez wirion eus o yez, a droas dioustu :

a) *Donne à lui sa part à lui, et à elle sa part à elle.*

b) *Donne à lui sa part à elle, et à elle sa part à lui.*

Ac'hanta, an diforc'h e ster an diou frazenn a zo diazezet nemetken war al lec'h m'emañ *l* ha *ll* e pep hini eus an diou frazenn. Setu eur skouer eus talvouddegez bras an diforc'h etre *ll* hag *l*, koulz e derou ar geriou hag e diabarz ar geriou, diskouez a ra ivez eo meizet an diforc'h-se gant ar vrezonegerien ampart.

An hevelep enklask a zo bet graet evit *n* hag *r* ; n'eo ket ref o dezrevell amañ. Setu eun nebeut skoueriou, aroueziet enno an *n* hag an *r* kreñv :

— *emañ e nadoz gantañ, hag he nnadoz ganti.*

— *me am eus nneud ha nnadoz*

— *nn'em eus ket a neud nnag a nadoz*

— *torret eo e rastell*

— *torret eo he rrastell, hag all...*

E berr gomzou, ne vez kavet *n*, *l*, *r*, blot e derou ar geriou nemet goude ar geriou a ra d'an *m* kemma e *v*, e pep lec'h all eo dleet distaga *nn*, *ll*, *rr*.

Da lâret eo, ez eus e gwirionez kemmaduriou $\frac{nn}{n}$, $\frac{ll}{l}$, $\frac{rr}{r}$ dres war an hevelep linenn gant $\frac{m}{v}$, a zo anezi e gwirionez, evel m'hon eus diskouezet,

eur c'hemmadur koz $\frac{mm}{m}$.

Eus ar pevar c'hemmadur-se, ar brezoneg ne laka nemet unan er skritur, $\frac{m}{v}$, ar c'hembraeg avat a laka

tri anezo: $\frac{m}{f}$ (= $\frac{m}{v}$) ; $\frac{ll}{l}$; ha $\frac{rh}{r}$; abalamour

m'eo *l* hag *r* e derou ar geriou atao divouez e kembraeg.

Setu ma weler n'eo bet skrivet en diou yez-mañ nemet ar c'hemmaduriou diazezet war zaou eneberezh ;

$\frac{m}{f}$ kreñv, stankus $\frac{ll}{l}$ $\frac{rh}{r}$ kreñv, divouez, rak, $\frac{m}{f(=v)}$ blot, c'houezet ; $\frac{ll}{l}$ blot, moueziet, $\frac{rh}{r}$ blot, moueziet

hogen : $\frac{nn}{nn}$ = $\frac{nn}{nn}$ kreñv, moueziet

E brezoneg, *ll* hag *rh* ar c'hembraeg o veza deut da gaout mouez, ar c'hemmaduriou $\frac{ll}{l}$ hag $\frac{rr}{r}$

ne oa enno mui nemet eun eneberezh a nerz hep mui eneberezh a vouez ; evelse int deut da veza heñvel ouz

ar c'hemmadur $\frac{nn}{n}$ na vez ket skrivet e kembraeg kennebeut. $\frac{nn}{n}$

Pa vez keñveriet ouz ar c'hembraeg, eta, e kavomp e brezoneg ez eo ledanaet moueziadur ar c'hensonennou e derou ar geriou, ar pezh a zo eur skouer eus blotadur an distaga. Ha kement-se a zo gwiroc'h e Breiz, seul belloc'h m'ez eer diouz ar C'hornog war-du ar Reter, eus Bro-Leon da Vro-Dreger, eus Bro-Gerne da Vro-Wened. Evelse, en eur bellaat diouz ar c'hembraeg, war ar poent-mañ ha meur a boent all, ez eo aet ar brezoneg war dostaat ouz ar galleg. E gwirionez, n'eo ket marteze dindan

levezon ar galleg e-unan met moarvat dre meskadeg an dud gant ar bobl c'hall pe roman-c'hall a gavas Brezoned an Enez-Veur pa zilestrjont war aodou Arvorig. Ar c'hemmesk-se a voe brasoc'h pe vianoc'h e lec'hiou 'zo hogen gwasoc'h war aodou ar c'hreisteiz hag en-dro d'ar ster Wilen eget er C'hornog hag en Hanternoz. Aze emañ orin an diforc'h ken bras etre brezoneg Gwened hag ar brezoneg e lec'h-all, hag ivez orin aloubidigez Breiz-Uhel gant ar galleg, a c'hoarvezas abred.

AN AOTROU PERSON A ZO TROET E DOUR

Pa voe distaget karter Sant-Ifol diouz Plouvras evit ober eur barrez nevez, an Ao. Bihan, anvet enni da berson, a voe mall gantañ sevel eun iliz nevez. He sevel a reas harp ouz eur wezenn uhel, eeun, sounnik brao en he sav, a dlee servichout evel da skeul evit pignat ar vein da ober an tour.

An iliz a voe echu hep dale, hag an tour a uhelae ivez a nebeudou. Hogen, setu petra a zigouezas: diouz ma en em lakéd da sellet outo, korf hir ar wezenn eeun hag an tour a seblante mont d'en em boka, evel m'o dije bet c'hoant en em skora. Lod eus an dud a lavare n'oa ket ken sounn ar wezenn evel ma kave d'ezo da genta pa ne oa en he c'hichen, petra sounnoc'h eus he ment. « Nann, eme lod all, an tour eo a zo kosteziet ; gwelet a reoc'h e pilo. » Ha ne oa brud dre ar vro nemet eus tour kosteziet Sant Ifol.

An Ao. Bihan ne rae van evit klevet teodou oc'h heja, hag a yae dre ar barrez, laouen ouz an holl. Eun devez a viz east ec'h en em gavas war an hent gant Perig an Du, mevel bihan Penn ar C'hoad, a oa o charreat eur c'harrad ed d'ar gêr. « Taol evez,

Perig, eme an Ao. person, gwall droet eo da garrad. » Hag evit gwir ez oa.

Da boept merenn, Perig a gontas e zigouezadenn gant an Ao. person, hag ar pezh a oa bet lavaret d'ezañ. Ha setu Fanch, ar mevel bras, en em lakaat d'e c'hoapaat. « Ya, taol evez, Perig ; troet 'oa da garrad ha da unan e troez fall ; gant Paolig ez i, sur ; setu ar pezh a oa merket sklaer e komzou an Ao. person. »

Met Perig ne chomas ket berr : « Oh ! mat ! » a eilgerias prim, « ma 'z an d'an ifern evit eur c'harrad troet, nevin ket va-unan ; an Ao. person a zo troet e dour ivez. » Hag an holl a zirollas da c'hoarzin.

D'an ampoent e teuas en ti Chanig, ar plac'h vihan. N'he doa klevet nemet ar gerioù diweza ; met, evit seblantout ker fin hag ar re all, e c'hoarzas kement hag i. « An Ao. person troet e dour ! », emezi dre he c'hoarz ; « ma vije bet troet e gwin c'hoaz ! »

Hag ar c'hoarz da ziroll adarre, ha Chanig gwasoc'h c'hoaz.

(da genderc'hel)

F. FALC'HUN.

BURZUD SANT TU-PE-DU

Da Reunan ar Moug

Dister e kavoc'h, marteze, danvez he steüenn va c'hontadenn, met c'hoant am boa d'he c'honta d'eoc'h evel m'emañ-hi, rak anavezet hoc'h eus Frañseza ha Lorañsig kerkoulz ha m'am eus-me graet va-unan.

Allas ! laosket eo bet da goueza en he foull chapel vrudet sant Tu-pe-du, pe sant Lañgiz, evet ma ra tud Kêrglov anezañ. Lod a lavar gant ar veleien o-unan o veza ma oa, war o meno, an deposion d'ar sant bras-se kontrol d'al lezenn gristen ha da reolen-nou ar feiz.

Daoust ma n'hon eus ket ar gwir da varn eur seurt tra, ne c'hellomp ket mirout da veza souezet gantañ rak d'hor soñj, n'eo ket war gresk eo bet aet ar feiz e-touez an dud abaoe ma kaver kement a zrez hag a linad etre mogerioù dismantret ha disto ti ar sant sebezus-se a oa gwechall, el lodenn-mañ eus Bro-Gerne, mestr war ar vuhez hag ar maro.

Kalz traou iskis ha n'omp ket evit kompren a welomp o c'hoarvezout en dro d'eomp abaoe pell 'zo, ha kement-se war nouspet tachenn. Ar pezh a dlefe beza miret ha difennet gant tud 'zo eo a vez alies diskaret pe dismegañset ganto.

Ha kement-se, siouaz ! n'eo ket eur wellaenn daoust d'ar pezh a c'hellont soñjal.

Y. a G.

*
* *

Sioul-meurbed e oa an iliz-parrez. Trouz ebet enni nemet hini momeder an orolach o skei, iñgal ha di-baouez, e daoliou munut war e bouezig. Den ebet enni kennebeut... Eo koulskoude, du-ze e-harz aoter ar Rozera, eur vaouezig koz daoulinet war eur gador, eur chapeled ganti en he daouarn, ha bihan-bihan da welout e-kichen ar melladou pilerou mein a oa o tougen al lein bolzet frank...

Bannou an heol teir eur, pounner ha tomm-bero er maez, a daole gant nerz war leurenn an iliz eur sklerijenn varellet, heñvel a-walc'h ouz liouiou eur ganevedenn. Sked ar gwer-livet laouenaet gant Goulaouenn vras ar Bed...

Daoust da wrez ha da sec'hor miz east da ren didruez er-maez e oa ken distan ti Doue ma oa eur c'hras beza ennañ. Hag ar sent koz koat, war o sichennou mein stag ouz ar pilerou, a seblante moredi, eürus ha dichal, e kreiz freskadurez al lec'h santel.

*
* *

A-greiz holl e wigouras dor ar porched hag an hekleo a gasas trouz he mudurunou merglet betek spled an aoter vras. An hini goz a oa e-tal aoter ar Rozera a zistroas he fenn da sellout. Gwelout a reas eur vaouez-all, ken koz-hag hi, o treuzi didrouz an iliz war he zreid diarc'henn, eur c'houlaouenn goar ganti en eun dourn.

Gwisket e oa houmañ heñvel ouz eben-all. Eur ve-chenn a oa ganti war he fenn, met ne oa kolier ebet en dro d'he c'herc'henn. Eur mouchouer koz ha truilhek, dispaket eur c'hornig anezañ war he c'hein, a oa laset en dro d'he gouzoug. Poultrenn ha pellachou

a oa war he dilhad ha diouz roufennou he zal, ruz gant ar wrez, e tarze pikou c'houezenn ken stank ha perlezennou gliz.

E kreiz an iliz, diouz an tu dehou, e oa eur santez skeudennet kaer-dispar. He c'hein a oa harpet ganti ouz eur piler hag he fas a oa troet etrezek an nordal. Ya, eun tamm brao a skeudenn e gwirionez, n'eus ket nann da lavarout ! Nevez-flamm e oa ha graet gant danvez ken flour, ken fin ha livet ken tener ma oa eun drugar sellout outi. Savet e oa war eur sichenn goat kizellet brao ha dindan he zreid e oa skrivet, gant lizerennou aour, eun nebeut komzou e galleg : « Santez Tereza ar Mabig Jezuz, pedit evi-domp ». E skoaz ar santezig koant-se, nevez lakaet en iliz, e oa ar paour kaez sent-all dopes ha gros, pounner ha diseven, re-bar da dud diwezat a ziwar ar maez e-keñver eur plac'h dibikouz ha faro eus kêr.

Ha koulskoude, tra souezus, ne herpas ket an hini goz dirak ar santez vrao. Ouz ar piler m'edo kein houmañ harp outañ e oa eur santig-all o sellout ouz ar gador-brezeg. Hemañ, avat, a oa disterik e zoare, bihan-bihan, livet divalo, eur penn ront evel eur voul war e ziouskoaz hag ennañ daoulagad iskis ha divuhez. An divaloa eus ar sent a oa en iliz, hep lavarout gaou ebet !

Gant doujañs e tostaas ar vaouez koz ouz ar c'hoz santig. Enaoui a reas ar c'houlaouenn goar hag e pignas war eur gador evit he lakaat war eun dalc'her houarn beg lemm a oa sanket er piler, tost d'ar skeudenn. Goude e taoulinas war ar gador hag ec'h en em lakaas da bedi a greiz kalon.

Eur feiz virvidik ha gwirion a bare war he dremm kalet ha teñvalaet gant an anken hag an dristidigez. Prest a-walc'h e oa he daoulagad da zourenna met, daoust d'he glac'har, ne ouele ket. Ne ehane ket he muzellou da finval ha hep eur mare e teue ganti a

vouez izel, e kreiz eun huanadenn : « Aotrou sant Diboan binniget, roit ar pare d'am faotr Lorañs... »

*
* *

Tostaet e oa ar vaouez-all met ne gredas ket komz outi, gant aon moarvat da drouc'ha d'ezi he fedenn. Mont a reas goustadik er-maez eus an iliz hag e chomas eur pennad da c'hortoz e-bras ar porched. Ne voe ket dao d'ezi deport pell-bras. An nor a zigoras adarre hag eben a zeuas er-maez d'he zro.

« Chê, paour kaez Frañseza », eme an hini genta, kurius an tamm anezi, « unan-bennak gwall-glañv a zo du-ze 'ta, p'hoc'h eus ranket dont a-brez-herr d'elumi eur c'houlaouenn dirak sant Diboan ? »

— « Ya, Katell baour », a respontas eben gant eur vouez doaniet, « va faotr Lorañs a zo o vont da ver-vel a gredan ».

— « Chesuz, merc'h paour », eme Gatell adarre gant eun tammig estlamm, « ha ken fall-se emañ ar bed gantañ ? N'em boa ket klevet lavarout e oa klañv ».

— « Eo, klañv-fall eo ha lavarout a ra ar medisin ne vo ket gouest d'e barea. Gouzañv a ra poaniou ken spontus ma 'z eo eun druez. Abaoe eiz deiz 'zo emamp bemdez o c'hortoz e eur ziweza. N'eus nemet an aotrou sant Diboan binniget pe an aotrou sant Tu-pe-Du a c'hellfe dont d'e ziboania. Ma ne wella ket d'ezañ dizale eo koulz d'in e vefe maro eget beorak re-ziaes e kavan ouz e welout o tiwaska kement a boan ».

— « Gwerc'hez Vari », a zistagas neuze Katell a vouez izel, « ma 'z eo ken trist e stad e vefe mat d'eoc'h lakaat eun oferenn evitañ e chapell sant Tu-pe-Du. N'eus ket par d'ar sant-se da ziboania buan ar glañvourien... »

*
* *

Kerkent ha ma voe aet er-maez eus ar vourc'h, e kerzas Frañseza d'an dripig d'ar gêr, hep damant ebet d'he zreid noaz bloñset ha dic'hailhet gant grean ha mein an hent bras. Mall a oa warni d'en em gavout en he zi, gant aon e vije gwasaget c'hoaz d'he mab. Ha dre ma yae gant an hent e soñje er c'homzou he devoa lavaret Katell d'ezi e porched an iliz.

« Lakaat eun oferenn e chapell sant Tu-pe-Du ? Deuet e oa bet ar soñj-se d'ezi meur a wech ha bep tro he devoa her c'haset kuit pell diouti rak ar sant-se ne c'hoarie ket. Ha ma lakaje ar paour kaez Lorañs da vont d'ar bed-all e lec'h rei ar pare d'ezañ ! Gouzout a ouie an holl ne vanke ket morse ar sant brudet da seveni goulennou ar re her pede evit o zud klañv. Diboaniet e vezent gantañ. E tu pe du o lakae da vont en eur renta d'ezo ar yec'hed pe ouz o lakaat da vervel, hag alies a-walc'h e c'hoarveze kement-mañ ganto ».

Diaes-bras e oa penn Franseza gant ar soñjou a ruilhe hag a ziruilhe dre he spered. Hirvoudi a rae truezus hag eur pouez ankenius a waske war he c'halon. Eun dra bennak a rae d'ezi kredi e oa echu d'ar paour kaèz Lorañs...

Pa zigouezas e porz ar Feunteun-Wir e klevas trouz eur veilh-nizat o vont en dro. He gwaz a oa o voueta ar benveg ha Mari, he merc'h, eur grennardez bleo du, a oa o trei. Nijal a rae ar bouldrenn hag ar pellachou e kreiz bannou skedus ha tomm-skaot an heol grizias o para a-blom war al leur striz ha moug. Ne oa ket eur banne avel rak gwaskedet e oa houmañ, diouz an daou du, gant eur bern foenn renket a-zoare hag eur bern plouz nevez-graet ha chomet digempenn abaoe an dourna.

Tagnous e oa d'an hini koz hag edo da-vat o c'hourdrouz e verc'h war zigarez ne droe ket ar veilh-nizat ganti iñgal a-walc'h. Mont a rae en dro, war e veno, gwechou a-douradou ha gwechou-all re-c'hous-tadik. Anat a oa e oa skuiz-marzo ar verc'hig hag e oa bec'h warni o kas an ijin en dro.

Pa welas an ozac'h ar wreg oc'h erruout er porz, e c'hrozmolaz eun dra bennak etre e zent. Ha goude kerkent, a vouez uhel ha gant kasoni : « E pe lec'h oc'h bet o c'halloc'hat e-giz-se ? » emezañ. Poent eo en em gavout er gêr p'emañ an eost da nizat ha da gas d'ar solier ha p'en deus ranket an hini gouesta ac'hanomp chom klañv-fall war e wele d'ar mare ma oa ar muia ezomm anezañ ».

Frañseza ne reas ket van da glevout hag a yeas war-eeun d'an ti, mall bras warni ha gwasketoc'h he c'halon eget biskoaz. Ne oa den ebet eno war wel. War al leur-di avat, ha dindan an daol-voued, e oa eun nebeut yer o pigosat hag o tiskrapa e-ser klask bruzun bara war an douar. An heol, o para dre doull an nor, a bake gant e sked betek bank ar gwele-kloz hag a lakae an arrebeuri koz ha mogedet da veza teñvaloc'h c'hoaz eget kustum.

Dilammat a reas ar vamm war ar bank hag e sel-las e-barz ar gwele. Neuze e yeas eur jouadenn dre he c'horf hag e voe darbet d'ezi kaout eur fallaenn.

Astennet e oa ar c'hlañvour war livenn e gem, digor-bras e c'henou gantañ o klask paka e anal. Gleb-teil e oa o c'houezi ha ne weled nemet ar gwenn eus e zaoulagad spontet hag euzus. Met euzusoc'h e oa c'hoaz ar roc'honell glac'harus a oa e toull e c'houzoug ha ken ankeniet e oa ganti ar vamm baour ma kredas ne vije ket evit talout ouz he c'halonad.

En eun taol-berr e redas Frañseza betek al leur, evel p'he divije kollet he skiant-vat. Ken skoelfet e oa he daoulagad ma seblante e oa trevariet he zam-

mig penn. « Alo ! » emezi gant eur vouez rok ha dichek, « labour a-walc'h a zo graet amañ hirio ha kaer ' vo e chomo labour d'ober war hol lerc'h. N'eo ket dao en em chala kement-se gant an eost pa 'z eo ken brao an amzer ha p'emañ ar paour kaez Lorañsig o vont da vervel. Gwelloc'h ' vefe mont da glask ar beleg hag ar medisin da zont war e dro !... »

*
* *

Dont a reas ar beleg da nouenna an hini klañv. Ar medisin ne voe ket pell war e lerc'h, met ne chomas ket da goll amzer e-barz an ti. Eur c'hruz a reas d'e ziouskoaz, goude beza teutet ar c'hlañvour ha sellet outañ. Neuze e lavaras d'an tad ha d'ar vamm e oa echu d'o mab. Marteze e c'hellje chom beo e-pad eun nebeut devezion c'hoaz. Met ne oa netra d'ober evit e savetei ha kalz poan a rankje diwaska a-barz mervel.

Mantret e oa Frañseza, rak betek neuze he devoa bet fiziañs e vije pareet « he faotr », evel ma lavare. Komzou ar medisin a voe eun disaouzan glac'harus eviti ha ne voe ket evit ranna ger ebet gant bec'h hec'h anken hag hec'h enkreuz.

Chom a reas da veilha Lorañsig e-pad an noz. Eur gwall-nozvez a voe hounnez, e gwirionez. Betek eun eur diouz ar mintin pe war-dro e veze ar vamm, bep eil tro, o lavarout he chapeled hag o c'hleba gant dour fresk muzellou ar c'hlañvour aet sec'h-korn gant an derzienn. Met gwasaat a reas goude d'an hini klañv hag e teuas d'alteri. Komz a rae a vouez uhel hag e gaoziou n'o devoa na penn na lost.

A-greiz-holl e klaskas dont er-maez eus e wele hag e voe dao d'ar paour kaez mamm stourm outañ gant he holl nerz evit ober d'ezañ chom e-lec'h m'edo.

Kalet a-walc'h e voe ar c'hrogad rak Frañseza ne oa ket gwall-greñv ken ha Lorañsig, evitañ da veza aet sempl gant ar c'hleñved, a oa pell da veza dinerzet tre.

Trec'h e voe ar vamm d'ar mab, koulskoude, hag hemañ, faezet gant ar bec'h en devoa graet, a chomas da ziflaka war ar gwele. Neuze war-lerc'h eur gaouad-poan skrijus, ec'h aesaas d'ezañ eun tammig hag e seblantas moredi e-pad eur pennad.

Neuze ivez e c'hellas Frañseza ober eun diskuiz ha prederia war stad truezus he mab. Anat a oa e c'houzañve Lorañsig evel eur merzer hag e oa gwelloc'h evitañ beza maro eget beo. Glac'har ar vamm doaniet ha reuzeudik ne rae nemet kreski hag e lavare outi hec'h-unan e vije mat d'an Aotrou Doue dont da gerc'hat ar paour kaez den toc'hor. Dont a reas soñj d'ezi adarre eus komzou ar vaouez koz he devoa kavet e porched an iliz hag e reas he menoz da lakaat eun oferenn evit an den klañv e chapell sant Tu-pe-Du, daoust pegen poan bennak e vije eur seurt tra eviti.

Kement-se, a dra sur, ne vije ket gwall-aes d'ober. Eur fustad brao a hent a zo etre Goezeg ha parrez Kerglov e-lec'h m'emañ chapell ar sant brudet-se. War he zroad e yaje di rak a-briz ebet ne anzavje ouz Fañch Dorval, he gwaz, ar soñj a oa diwanet en he spered ha ne gemerje ket ar gazeg hag ar charbañ evit ober ar veaj.

Er bloaz araok he devoa graet he menoz da vont e pelerinaj da Santez-Anna-Wened ha c'hoant he devoa bet da staga Virj ouz ar charbañ evit ober an dro-se. « M'hoc'h eus prometet, Frañseza, c'houi ' zibrometo, met va c'hazeg da Santez-Anna-Wened ne day ket » a voe ar respont kriz he devoe digant he gwaz.

Ya ! war he zroad e yaje da chapell sant Tu-pe-

Du daoust pegen hir ha skuizus e vije eur seurt tro d'ober. O ! arabat kredi ne ouie ket an hent da vont di. Gwechall pa oa yaouank, hag araok m'hen devoa kemeret he gwaz diouz ferm an tamm douar-se er Feunteun-Wir, e rae micher da vont e pelerinaj, evit ar re o divije kollet unan-bennak eus o c'herent, da iliz Plevin e-lec'h ma 'z eo enoret sant Diboan ivez. Digarez he devoa bet, eta, da dremen dre eno ha meur a wech e oa bet o pedi e ti ar sant iskis-se a zo mestr war ar vuhez hag ar maro...

Lorañsig a glemme bremañ goustadiñ, gant eur vouez dinerz ha raouliet. Mont a reas ar vamm da c'hleba d'ezañ e vuzellou gant korn eun torchouer bet soubet en dour ha da sec'ha ar c'houezenn a bizenne war e dal.

Mouez eur c'hilhog a dregernas er-maez ha bannou kenta an heol, o tont e-barz an ti a-dreuz gwer ar prenestr, a lakaas ar c'houlaouenn war enaou a oa war an daol da goll he sked. Neuze e tiskennas an ozac'h eus ar solier ha, goude beza graet eur skarz d'e c'houzoug, e lavaras d'e wreg edo o vont d'ar park da gerc'hat eur c'harrad melchon. Eur sell a daolas war ar c'hlañvour hep distaga grik ebet.

Pa voe aet er-maez eus an ti e yeas Frañseza da zihuni he merc'h. Lavarout a reas d'ezi teurel evez mat en he breur ha chom bepred war e dro keit ha ma vije o vont da glask eul louzou a zigasje ar pare d'ezañ. Arabat e vije d'ezi lavarout netra d'he zad na beza souezet ma lakaje he mamm daou zevez d'ober he zro.

Neuze e lakaas Frañseza eur mell tamm bara nag eur moñsad kig-sall e-touez he mouchouer hag e yeas kuit goude beza taolet eur sell truezus war he mab ha poket d'ezañ...

*
* *

N'emañ ket ar c'hiz gant nep a laka eur oferen evit eun den klañv e chapell sant Tu-pe-Du da baea ar beleg gant e arc'hant e-unan. Gwerz an oferen a vez dastumet diwar an aluzenn hag ar mouneiz a vez bet en doare-se eo a vez roet d'ar beleg ha n'eo ket re-all. N'eus priz merket ebet, met holl arc'hant ar gest, kalz pe nebeut, a ya da baea an den-a-iliz en devez asantet kemerout ar garg da bedi evit ar c'hlañvour a zo war e dremenvenn.

Ret e oa da Frañseza ober eun tammig kest, eta, a-barz kemerout penn an hent. Mont a reas da we-lout hec'h amezeien dosta da Lesvêz, da C'harz-al-Lern, da Goatefani ha da Gelvi. E kement ti ma yae e c'houlenne truezus « eun nebeudig gwenneien, en an' Doue, da sikour lakaat pedi sant Tu-pe-Du da ziboania he faotr Lorañsig ». E kement ti e voe roet d'ezi eun tammig arc'hant, dre d'uez outi hag ouz he mab. Ne chome ket pell da drugarekaat an dud vadelezes. Prez a oa warni hag e kerze kuit ar buana ma c'helle goude beza lavaret eur bedennig bennak evit he madoberourien. Konta a reas he mouneiz hag e welas he devoa dastumet daouzek lur ha c'houezek gwenneg. « Ne zeuy ket ar beleg a lavaro an oferen pinvidik gant an arc'hant-mañ », emezi outi hec'h-unan. Hag e soñjas kenderc'hel c'hoaz eur pennadig gant he c'hest. Met kalz amzer he devoa kollet a-benn neuze ha poent bras a oa d'ezi mont kuit.

Ne chomas ket ar vaouez koz da dermal. Kerzout a reas dibaouez, dilu a-walc'h da genta, met he zreid a bounnerae hep eun tammig dre ma rae an hent inous ha skuizus-se. Ne ehanas ket da bedi ha da lavarout he chapeled etre bourc'h Goezeg hag hini Kerglov.

Hir-bras eo an hent etre an diou vourc'hadenn, — war-dro não leo da nebeuta —, met brao eo ivez ar

vro a zo en takad-se eus Kerne. Daoust da ze ne oa ket chalet Frañseza gant an traou kaer a wele a bep tu d'ezi. Re-enkrezet e oa gant bec'h he glac'har hag he nec'hamant.

Ar ster Aon o kerzout kamm-digamm a-dreuz ar vro, evel eun naer vargousket, a lakae freskadurez er stankennou sioul, disheoliet gant gwez evlec'h hag elo bras ha stank. A bep tu d'ar ster, war ar c'hre-c'hennou hag ar plénennou, ne weled nemet savadennou ed e-barz ar parkeier ha parkadou-all azomat o c'hortoz beza medet d'o zro. Broutac'h avat a oa gant an amzer hag an heol bero a daole gwrez e vannou didruez war boultrenn gras an hent.

Eur sec'h a rae Frañseza d'he zal gant kil he dourn, bep eur mare. Aet e oa d'an eur-var hag e krede e rankje ober eur gourvez e foz an hent. Met ar soñj eus Lorañsig, dalc'het du-ze war e wele gant an derzenn foll, a zeue, evel eun taol fouet, da zigas imor d'ezi adarre. Ha neuze e kendalc'he da vale en desped d'he skuizder, hanter-zallet he daoulagad gant he frêder heskinus hag ar sklerijenn re-splann. Eur c'hoant birvidik ha divrall hag eur fiziañs divuzul he heñche, hag e kerze bepred, brevet he c'horf ha rannet he c'halon.

Tremen a reas war zouar kalz parrezioù, Sant-Toz, ar C'hastell-Nevez, Plonevez-ar-Faou, Landelo, Kle-den-Poc'her, hag aet e oa an heol da guzat p'en em gavas dirak dor presbital Kerglov...

*
* *

Antronoz, mintin mat, edo hi e chapell sant Tu-pe-Du gant ar beleg hag ar marchigod. Lavaret e voe neuze an oferenn evit Lorañsig. Sioul ha didrouz e oa ar chapell ha ne gleved enni bep eur mare nemet

mouez ar beleg o lida ar sakrifis santel hag hini ar bugel o respont d'ar pedennou latin.

Daoulinet e oa Frañseza war an douar ha stouet he fenn ganti war he bruched. Pedi a rae gant feiz ha fiziañs ha, bep eun tammig, ec'h en em sile eur peoc'h frealzus en he c'halon verzeriet ha bloñset...

Ha pa voe echu an oferenn e kemeras an hent da zistrei d'ar gêr, dindan an heol mintin o c'houlouoi skedus ha laouen. Kerzout a reas adarre, poan ganti da genta o lakaat an eil troad araok egile. Met he c'halon a oa aesoc'h, rak en em *rezolvet* e oa, evel ma lavare outi hec'h-unan... Hag ar soñj da welout c'hoaz he mab a-barz ma vije maro a roe nerz d'ezi da genderc'hel da vale difreoc'hik ha gant muioc'h a vall...

Deuet e oa an noz pa zigouezas er gêr. Kenta tra a welas, en eur zont en ti, a voe eur c'houlouenn vinniget war elum e-kichen gwele he mab. He gwaz hag eun nebeut merc'hed a oa tost da vank ar gwelekloz o tibuna ar pedennou a vez lavaret evit ar re a vez war o zremenvan.

Eur grenienn enkrezus a redas penn-da-benn gant korf brevet ar paour kaez Frañseza. Dilammat a reas war ar bank da sellout ouz Lorañsig. Hemañ ne oa ket maro c'hoaz. Digeri a reas e zaoulagad hag ec'h anavezaz an hini a oa stouet a-us d'ezañ. « Mamm ! » emezañ etre e zent, hag e laoskas e huanadenn ziweza.

Neuze e tiskennas Frañseza diwar ar bank. Ar mantr hag an dristidigez a bare war he dremm, met sec'h e oa he daoulagad.

« Diboaniet eo », emezi gant eur vouez virvidik ha leun a feiz, « boloñtez Doue ha sant Tu-pe-Du biniget bezet graet... »

YEUN AR GO.

KELEIER

Arnodennou an Trec'h e Kêr-Vreiz

Arnodennou an Trec'h a zo bet dalc'het e Kêr-Vreiz d'an 28 ha d'an 31 a viz genver 1943.

Setu amañ roll ar re a zo bet kavet barrek :

Trec'h kenta :

- An Ao. Latimier (meneg mat-tre)
- An Di. Kemener (meneg mat-tre)
- An Di. Grandhomme (meneg mat)
- An Ao. de la Jaille (meneg mat)
- An Ao. Mocaër (meneg mat)
- An Di. Riou (meneg mat a-walc'h)

Trec'h meur :

- An Ao. Kalenneg

Bodadegoù SAV

Youenn Drezen e Paris

D'ar sadorn da noz 6 a viz Meurz diweza e oa leun sal Gêr-Vreiz gant an dud deut da selaou hor c'he-neil Youenn Drezen displega penaos e oa bet savet e levr brudet Itron-Varia Garmez. E gwirionez pell 'zo n'o doa ket bet ar Saverien eur blijadur ken bras ; ar wech kenta e oa da Y. Drezen d'ober eur brezegenn dirak an dud, emezañ, da goll « e hini glas » evel ma lavaras ken brao. Gallout a c'hallodont adarre da Gêr-Vreiz, n'eo ket bemdeiz e klevertud distagellet eveltañ.

An deiz war lerc'h e tistagas eur brezegenn all e « La Mutualité » dirak eur c'hant bennak a dud na gavjont ket hir o amzer o selaou anezañ o komz diwar-benn e vignon koz Jakez Riou.

Meur a hini en deus goulennet ouz Gwilhou, rener SAV, ma vefe embannet an diou brezegenn-se.

Levriou nevez

« Hervalina Geraouel » gant Abeozen.

Dezrevell mignoniaj ha karantez glan eur studier hag eur studierez a vro Leon, deut ar garantez da ziwana en o c'halonou an eil evit egile hag en diwez disrannet koulskoude dre wanded ar paotr yaouank re sentus a blad evel eur paour kaez dirak youl griz eur vamm otus ha garo : setu steuenn ar romant nevez-mañ.

Dibunet eo en eun doare eeun-tre, en eur brezoneg yac'h blas bro-Leon gantañ ; a-wechou e teu soñj d'an unan eus doare taolenni Jakez Riou.

War lerc'h Itron Varia Garmez setu eur romant all na ray ket mez kennebeut d'ar brezoneg.

E gwerz e ti skridoù Breiz, 35 Straed Traverse, Brest.

« La Chanson populaire bretonne sur feuilles volantes » gant Josef Ollivier.

Eul labour a-bouez ennañ roll an darnvuia eus ar c'hanaouennou pobl embannet war follennou distag e Kerne, Leon ha Treger.

War lerc'h eur rakskrid gant Pierre Le Roux hag eur c'hentskrid gant Charles Chassé, e kaver roll ar c'hanaouennou, notennou diwar-benn o oberourien hag erfin eur pennad talvoudus diwar-benn ar voulerien hag an embannerien.

Ar mouladur a zo dreist hag a ra enor d'an Ao. Goaziou.

E gwerz e ti Goaziou, 7, R. St-François, Quimper.

Eured

Yann Poupinot ha Cécile Corrio a zo laouen o kemenn d'eoc'h int bet eureujet e Colombes d'ar 16 a viz Meurz 1943.

Hor gwella gourc'hemennou d'ar priedou nevez.

Ganedigeziou

PARIS. — An Ao. hag an It. Yann Fusteg a zo laouen da rei da c'houzout d'ar Saverien ez eo ganet d'ezo eur paotr bihan, e ano Roland.

Hor gwella gourc'hemennou d'hor mignoned ha yec'hed da Roland bihan. Heti a reomp d'ezañ beza eur Breton mat ha kalonek evel e dud.

ROAZON. — D'ar 15 a viz ebrel 1943 eo ganet d'an Ao. ha d'an It. Langleiz eur plac'h vihan anvet Rozenn.

Hor gwella hetou d'ar vretonez nevez ha d'he c'herent.

COUTANCES. — Hor c'henlabourer ha mignon bras Andreo Koulouarn a gemenn d'imp ez eo ganet d'ar 27 a viz ebrel 1943 e verc'hig Mona.

Hor gwella gourc'hemennou d'hor mignon ha d'an It. Koulouarn hag hor hetou a yec'hed mat hag a eürusted da Vonaig.

GERIOU KROAZ

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1										
2										■
3			■		■	■	■			
4								■		
5										
6								■		
7			■	■			■			
8								■		■

A-led : 1. Si fall meur a hini — 2. Milligadennou — 3. 99 e Roma (K.H.S.) ; unan eus kantoniou an Helvetia — 4. Gwigour ! ; Kerzit ! — 5. tastumer pizaod — 6. Arvar ; prof — 7. Gerig-nac'ha ; e-barz da ; chas — 8. stlak.

A-serz : 1. Moarvat — 2. Gwasket — 3. Penn kenta eur glen ; mell dibennet — 4. Argadi — 5. Kinnig ; sonaozour gall brudet ganet e 1875 — 6. Ad ; meur a azeuldi katolik e Bro-Dreger — 7. Te ha me ; Laka da vouez da dregerni — 8. Kemer Doue da dest ! — 9. Montrou — 10. Gwreg an Aotrou.

D'hor c'houmananterien :

Goulenn a reomp adarre start digant hor c'houmananterien kas d'imp gwerz o adkoumanant e koulz ha rei d'imp eun tammig ouspenn pa c'hellont.

Dlead pep hini eo rei dourn da SAV evit ma chomo en he sav.

TI-LOUZOU AR POST

Marsel AODIG

(apotiker eus skol-veur Pariz)

4, Str. E. Cresson (18 Bali Orleans) **PARIZ** (XIVe)

LOUZEIER-MERK

LOUZEIER KEMENNET GANT AR MEDISIN

DROGEREZOU

C'HOUEZ VAT, SOAVON, HAG ALL...

Kaset e vez ar varc'hadourez da di an dud

Pell. SUPfren 30-35

BREZONEG EN TI

ON PARLE FRANÇAIS

LEVRAOUEG SAV

1. Niverennou koz SAV

SAV niv. 1-2-13	n'eus ken
niv. 3 betek 16	10 l.
niv. 17 betek 25	4 skoed
Nomenoe-oe, gant Jakez Riou	36 l.
Ar Sorser	20 real

(15 % ouspenn evit ar mizou-kas)

BREZONEGERIEN !

Peurvoulet eo

DOGAN

*pez-c'hoari e 2 arvest gant Jakez RIOU
skeudennaouet gant R.Y. CRESTON
(Mouladuriou Skrid ha Skeudenn)*

kas an arc'hant (45 l + mizou-kas 15 %) da :

IMPRIMERIE CENTRALE

7, r. des Francs-Bourgeois — Roazon

Priz an niverenn : 5 skoed

" S A V "

Kelc'h-gelaouenn drimiziek

(quaterly — Revue trimestrielle)

koumanant bloaz : 40 lur

Kas an arc'hant d'an Aotr. Daniel
9 ter, rue de Rouvray, Neuilly (Seine)

C. C. 1902-50 Paris

Priz an niverenn : 5 skoed